

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра слов'янської філології

Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.033 Слов'янські мови і літератури (переклад
включно), перша – польська

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Магістр

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ НА БУКОВИНІ ЯК МОВИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

КвРФППмз.023079.01.17.00

здобувачки освіти II курсу групи ФППмз-23-1 Лілії ПИНДИК
підпис, дата

Керівник

 Неля ПОДЛЕВСЬКА
канд. пед. наук, доцент

До захисту допускаю

Завкафедри слов'янської філології Наталія ТОРЧИНСЬКА
канд. філол. наук, доцент

Хмельницький, 2024

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет
Кафедра
Рівень вищої освіти
Галузь знань
Спеціальність
Спеціалізація
літератури (переклад
Освітня програма

гуманітарно-педагогічний
слов'янської філології
магістр
03 Гуманітарні науки
035 Філологія
035.033 Слов'янські мови і
включно), перша польська
освітньо-професійна

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри слов'янської філології

Неля ПОДЛЕВСЬКА

17 жовтня 2023 року

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу

Пиндик Лілії Василівні

1. Тема роботи «Функціонування польської мови на Буковині як мови національних меншин», затверджена на засіданні кафедри слов'янської філології від 16 червня 2023 року, протокол №12.

2. Термін подання студентом завершеної роботи – грудень 2024 року.

3. Вихідні дані роботи

Потреба з'ясувати в контексті глобалізації та асиміляційних процесів збереження польської мови як розширення міжпоколінневого зв'язку та культурної ідентичності стає все більш складним завданням. Дослідження статусу, функціонування і використання польської мови на Буковині допоможе оцінити стан мовної ідентичності, виявити фактори, що впливають на збереження чи втрату мови, а також розробити стратегії підтримки національних мов. Це дослідження є значущим не лише для розуміння мовної ситуації на Буковині, але й для загального вивчення динаміки мов національних меншин у багатьох культурних регіонах. Результати можуть сприяти розробці програми мовної підтримки, а також сприяти міжкультурному діалогу. Крім того, актуальність теми зумовлена забезпеченням збереження мовного та культурного розмаїття як важливого елемента національної та європейської ідентичності.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік підлеглих розробці питань)

1. Вивчити історико-культурний контекст Буковини та польської громади в регіоні.
2. Здійснити аналіз специфічних рис польської мови, що використовуються на Буковині.
3. Проаналізувати вплив польської мови на збереження і розвиток культурних традицій польської громади в цьому регіоні.
4. З'ясувати можливості навчання польської мови на Буковині.

5. Графічний матеріал: діаграми.

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
	Немає		

7. Дата видачі завдання – 17 жовтня 2023 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Найменування етапів виконання кваліфікаційної роботи	Термін виконання	Примітка
1	Обрання теми кваліфікаційної роботи	Вересень 2023 року	
2	Опрацювання наукової літератури з теми дослідження	Вересень-грудень 2023 року	
3	Збирання матеріалу, його первинна наукова інтерпретація	Вересень-грудень 2023 року	
4	Написання першого розділу кваліфікаційної роботи	Листопад 2023 – лютий 2024 року	
5	Апробування результатів дослідження шляхом здійснення публікації у збірниках наукових праць та участі в конференціях	Березень-грудень 2024 року	
6	Написання другого і третього розділів кваліфікаційної роботи	Березень- червень 2024 року	
7	Написання «чорнового» варіанту кваліфікаційної роботи	Листопад 2024 року	
8	Попередній захист кваліфікаційної роботи	Листопад 2024 року	
9	Остаточне завершення кваліфікаційної роботи	Грудень 2024 року	
10	Подача кваліфікаційної роботи на кафедру і її захист	Грудень 2024 року	

Здобувач освіти Лілія ПИНДИК

Керівник Неля ПОДЛЕВСЬКА

Анотація

Тема роботи «Функціонування польської мови на Буковині як мови національних меншин»

Автор – Лілія ПИНДИК.

Науковий керівник – Неля ПОДЛЕВСЬКА.

Обсяг кваліфікаційної роботи – 73 сторінки тексту, із них 72 сторінок основного тексту.

Робота містить 73 джерело посилання.

Ключові слова: Буковина, мультикультурність, гуралі, гвара гуралів, польський діалект, мовні особливості, мова національних меншин.

Дослідження функціонування польської мови на Буковині як мови національної меншини зосереджується на аналізі її ролі в збереженні етнічної ідентичності, культурної спадщини та багатонаціональної мозаїчності регіону. *Об'єкт* роботи – дослідження польської мови на Буковині в контексті її історичного розвитку та сучасного функціонування, *предмет* – специфічні особливості польської мови, її вплив на культурні традиції. *Мета* кваліфікаційної роботи – з'ясувати особливості функціонування польської мови на Буковині в контексті національних меншин, зокрема виявлення особливостей її використання, ролі в культурному та соціальному житті польської громади регіону, а також аналіз мовних варіантів та традиційних особливостей, які характеризують польськомовні спільноти Буковини.

У роботі висвітлено історико-культурний портрет Буковини як унікального регіону, що формувався на перехресті політичних і культурних впливів різних імперій та етносів. Аналізується мультикультурний розвиток, що сприяв становленню особливої регіональної ідентичності. Особлива увага приділяється взаємодії етнічних груп, трансформація у культурному та мовному середовищі регіону, значенню Буковини як багатонаціонального мікрокосмосу в серці Європи. Аналізуються мовні, культурні та історичні особливості польської мови, що збереглася серед гуралів Буковини — етнографічної групи польського походження. Досліджено характерний діалект (гвару) польських гуралів, який формувався під впливом багатонаціонального середовища (української, румунської, німецької мов) та зберіг архівні риси. Описано специфіку фонетики, лексики, граматики, наголосів і словотворчих елементів, а також взаємодію з іншими мовами регіону. А також висвітлено історію викладання польської мови на Буковині, яка має давні традиції. Особливу увагу приділено розвитку польського шкільництва, а також культурним і освітнім ініціативам, спрямованим на збереження та поширення польської мови і культури в регіонах. З'ясовано роль польської мови як важливого елементу культурної та традиційної спадщини польської громади на Буковині. Представлено значення свят та культурних заходів, які сприяють збереженню багатокультурного обличчя Буковини. Результати дослідження можна використовувати в освітньому процесі при підготовці майбутніх філологів-полоністів.

Автор Лілія ПИНДИК

ЗМІСТ

Вступ.....	6
1.Регіон Буковина та його мешканці.	10
1.1. Історико-культурний портрет Буковини.....	10
1.2. Поляки Буковини – спільнота з багатовіковою історією.....	18
2. Особливості польської мови на Буковині.....	24
2.1. Польська гвара гуралів з Буковини.....	24
2.2. Польський діалект у розмовній мові буковинців.....	29
2.3. Спільні мовні особливості поляків Буковини.....	35
2.4. Можливості вивчення польської мови на Буковині.....	37
3. Культурні особливості, звичаї та мова.....	44
3.1.Польська мова як ключовий елемент культурної і традиційної спадщини поляків на Буковині.....	44
3.2. Свята на Буковині на підтримку і розвиток польської мови	53
Висновки.....	61
Перелік джерел посилання.....	66

ВСТУП

Тема функціонування польської мови на Буковині як мови національної меншини є багатогранною та значущою в контексті дослідження міжкультурної комунікації, збереження етнічної ідентичності та мовного різноманіття. Буковина – це регіон, де століттями співіснували представники різних народів, створюючи унікальну мозаїчну культуру і мову. У цьому середовищі польська мова виконує особливу роль як інструмент збереження національної самобутності та культурної спадщини місцевих поляків.

Сучасні виклики глобалізації, міграції та інтеграційних процесів залишають перед мовами національних менш серйозні загрози, пов'язані із внутрішньою автентичністю та скороченням носіїв. Водночас існує потреба у вивченні й аналізі мовних процесів, щоб зрозуміти механізми збереження та розвитку таких мов у багатокультурному середовищі. Польська мова на Буковині є одним із яскравих прикладів мови національної меншини, яка зазнавала впливів як з боку державної мовної політики, так і інших етнічних спільнот. Її вивчення дає можливість краще вдосконалити роль мови у формуванні ідентичності, збереженні традицій та адаптації до сучасних реалій.

Функціонування польської мови на Буковині як мови національної меншини залишається актуальною темою, адже вона сприяє збереженню мовного та культурного багатства регіону. В сучасних умовах глобалізації та урбанізації багато мов менше опиняться під загрозою занепаду, що може призвести до втрати унікальних традицій і самобутності етнічних спільнот.

У випадку Буковини польська мова стала великим символом національної ідентичності, яка забезпечує зв'язок між поколіннями, підтримує культурну спадщину та посилення зміцнення міжкультурного діалогу. Польська мова не тільки виконує комунікативну функцію, але й виступає символом єдності громади, її традицій та звичаїв. Аналіз специфіки

польської мови на Буковині, зокрема її діалектних форм, дає змогу простежити процеси мовних контактів, спільні риси та унікальні особливості.

Таким чином, робота спрямована на комплексне вивчення поляків Буковини, їх культурної спадщини та шляхів збереження мови національної меншини в умовах глобалізації.

Мета роботи – з’ясувати особливості функціонування польської мови на Буковині в контексті національних меншин, зокрема виявлення особливостей її використання, ролі в культурному та соціальному житті польської громади регіону, а також аналіз мовних варіантів та традиційних особливостей, які характеризують польськомовні спільноти Буковини.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- вивчити історико-культурний контекст Буковини та польської громади в регіоні.
- здійснити аналіз специфічних рис польської мови, що використовуються на Буковині.
- проаналізувати вплив польської мови на збереження і розвиток культурних традицій польської громади в цьому регіоні.
- з’ясувати можливості навчання польської мови на Буковині.

Об’єкт кваліфікаційної роботи – є дослідження польської мови на Буковині в контексті її історичного розвитку та сучасного функціонування.

Предмет дослідження – специфічні особливості польської мови, її вплив на культурні традиції, а також вплив української, румунської та інших мов на польське мовлення в регіоні.

Джерельною базою для дослідження стали:

- літературні та історичні джерела, які описують польське населення на Буковині;
- записи усного мовлення польських мешканців Буковини;
- лексикографічні та діалектологічні дослідження польської мови;
- архівні документи, які містять інформацію про мовну ситуацію на Буковині;

- наукові праці, присвячені польсько-українсько-румунським мовним контактам.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань пропонованого дослідження характеристика матеріалу здійснюється на основі історико-соціологічного методу для вивчення історії польської громади та розвитку мовних традицій. Задіяно лінгвістичний аналіз для дослідження граматичних і лексичних особливостей польської мови на Буковині. Для зіставлення польського діалекту з іншими мовами, зокрема українською, румунською та іншими мовами національних меншин здійснюється на основі порівняльного методу. Етнографічний метод задіяно під час аналізу культурних та соціальних зв'язків, що підтримуються через мову.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що проведено спробу комплексно дослідити польську мову на Буковині з акцентом на діалектні варіанти та мовні контакти. Виявлено нові мовні особливості, які виникли під впливом української та румунської мов. Визначено специфіку польського мовлення на Буковині на сучасному етапі та простежено зміни в мовній системі.

Теоретичне значення дослідження полягає в поглибленому аналізі мовної ситуації на Буковині, що дозволяє розширити уявлення про роль мови як елемента національної ідентичності та культурної спадщини в умовах багатокультурного суспільства. Результати дослідження сприяють розвитку теоретичних аспектів вивчення мовних меншин та міжкультурних комунікацій.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання результатів для підготовки навчальних матеріалів, лексичних та граматичних словників, а також у викладанні курсів діалектології, соціолінгвістики, польської мови як іноземної, для розвитку методів викладання польської мови в школах та культурних установах Буковини. Розроблені висновки можуть бути використані для організації мовних курсів, семінарів та заходів, спрямованих на збереження та популяризації польської мови в регіоні.

Апробація дослідження. Основні положення кваліфікаційної роботи заслуховувалися на наукових конференціях:

- II Міжнародній науково-практичній конференції «Міжкультурні комунікації в галузі освіти» (Хмельницький, 21-22.03.2024). Тема доповіді «Феномен толерантності польських гуралів на Буковині»;

- Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми лінгвістики та лінгводидактики» (Умань, 18.04.2024). Тема доповіді «Регіональна багатомовність на Буковині»;

- II Подільських філологічних читаннях (Хмельницький, 19.04.2024). тема доповіді «Особливості діалектизмів на Буковині»;

- Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Славістичні студії в сучасному філологічно-дидактичному просторі» (Хмельницький, 24.05.2024). Тема доповіді «Особливості мультикультуралізму етнічних поляків на Буковині»;

- Всеукраїнській науковій конференції учнівської та студентської молоді «Актуальні питання сучасної філології та журналістики» (Тернопіль, 7.11.2024). Тема доповіді «Розвиток мов національних меншин в Україні»

і викладені у публікаціях у збірниках наукових праць:

- Феномен толерантності польських гуралі на Буковині. *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика : збірник наукових праць. Голова редколегії Н. В. Подлевська; відповідальна за випуск Н. М. Торчинська. Випуск п'ятнадцятий. Хмельницький, 2024. С.256-261.*

- Особливості мультикультуралізму етнічних поляків на Буковині. *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика : збірник наукових праць. Голова редколегії Н. В. Подлевська; відповідальна за випуск Н. М. Торчинська. Випуск шістнадцятий. Хмельницький, 2024.*

1. РЕГІОН БУКОВИНА ТА ЙОГО МЕШКАНЦІ

1.1. Історико-культурний портрет Буковини

Буковина – це історичний регіон, розташований у Східній Європі, який охоплює частини сучасної України та Румунії. Географічно Буковина лежить на східних схилах Карпатських гір і прилягає до Середнього Придністров'я. Площа регіону складає близько 10 тисяч квадратних кілометрів. З півночі та заходу Буковина межує з Галичиною та Закарпаттям, на сході з Поділлям, а на півдні – з Молдовою. Цей стратегічно важливий регіон завжди був на перетині торгових шляхів, що сприяло його культурному та економічному розвитку

Буковина – назва топографічного походження, що пов'язана з видом дерев, які густо покривали цю територію. Слово *бук* є праслов'янським запозиченням з германських мов, яке вперше зафіксоване в польській мові у XIV столітті. Іменник *буковина*, утворений від основи *бук-* із суфіксом *-овина*, означає «ліс із букових дерев» і зустрічається в середньовічних документах як назва букових лісів у різних регіонах Молдови, Олтенії, Банату та Валахії, що охоплюють територію давньої Дації. У листопаді 1775 року цю назву почали офіційно застосовувати для позначення нещодавно анексованого Австрією регіону, щоб відрізнити його від Молдови, до складу якої він раніше входив. Назва «Буковина» використовувалася як офіційне позначення політично-адміністративної одиниці до кінця австрійського правління [47, 27].

Сьогодні Буковина відома як історико-географічний регіон, розташований між Карпатами та середнім Дністром, що нині поділений на дві частини: північну, яка належить Україні, та південну, що знаходиться в межах Румунії. Жителі обох частин цього регіону, прагнучи зберегти назву та вшанувати пам'ять про колишній край, часто надають її приватним підприємствам, зазвичай туристичним. Наприклад, ім'я «Буковина» носять

готелі в цій частині Карпат: готель «*Visovina*» у Сучаві та готель «*Буковина*» у Чернівцях.

Історія Буковини багата на події, які визначили її політичний та культурний розвиток. Починаючи з середньовіччя, Буковина була частиною Галицько-Волинського князівства, а пізніше Молдовського князівства. У XVI столітті Буковина опинилася під контролем Османської імперії, що тривало до кінця XVIII століття.

У 1775 році, після австро-турецької війни, Буковина була приєднана до Австрійської імперії. Період австрійського правління тривав до 1918 року і став вирішальним у формуванні сучасного вигляду регіону. Після Першої світової війни Буковина була поділена між Румунією та новоствореною Польською Республікою. У 1940 році, згідно з пактом Молотова-Ріббентропа, північна частина Буковини була анексована Радянським Союзом і включена до складу Української РСР. Після розпаду СРСР північна частина Буковини залишилася в складі незалежної України, а південна – у складі Румунії [19, с.18].

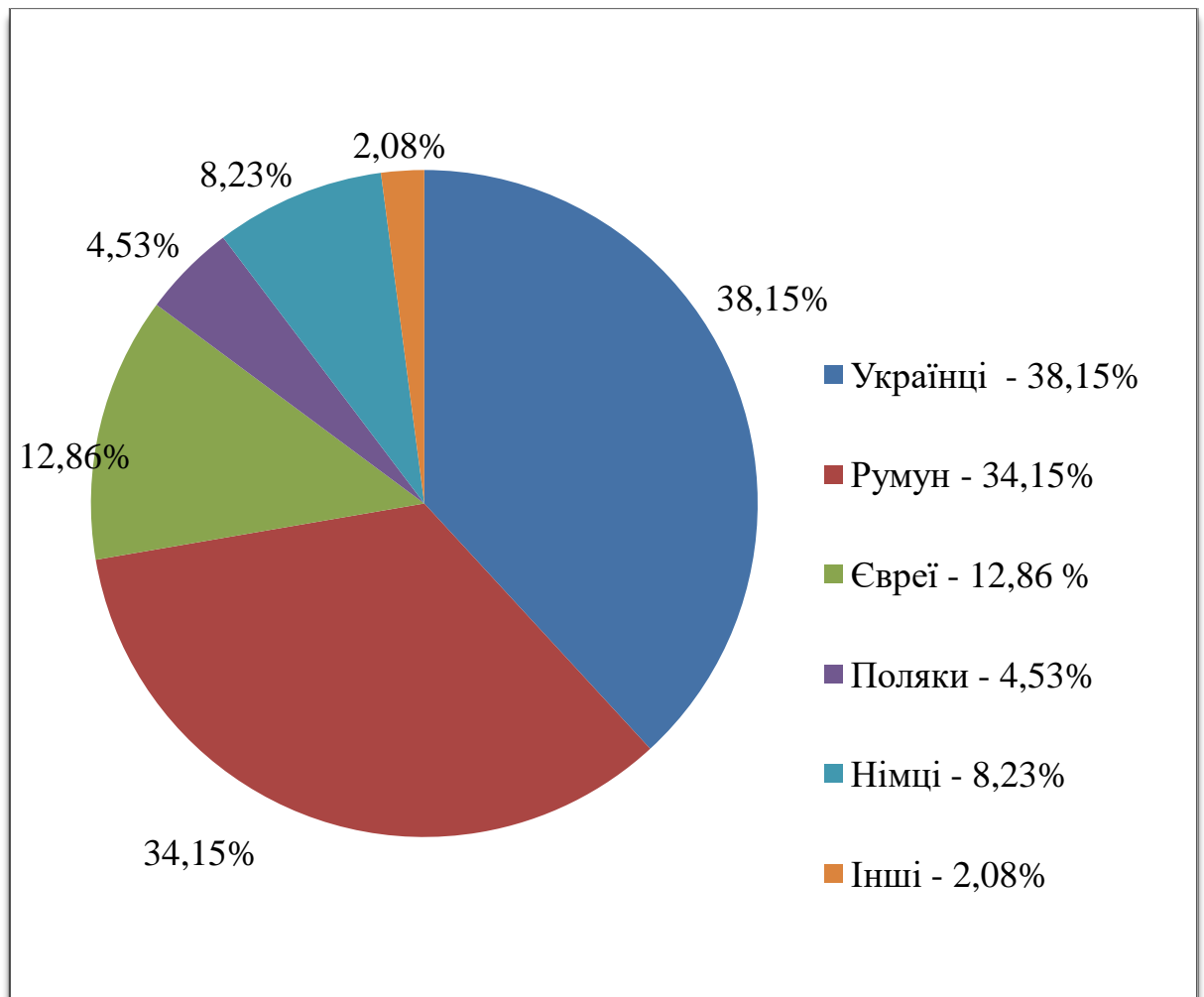
Різні імперії, які контролювали Буковину в різні історичні періоди, залишили значний відбиток на її культурному та етнічному ландшафті. Під владою Австрійської імперії Буковина перетворилася на багатонаціональний регіон, де проживали українці, румуни, поляки, німці, євреї, вірмени та інші етнічні групи. Австрійська адміністрація сприяла розвитку освіти, культури та економіки регіону, водночас забезпечуючи рівні права для різних національностей.

Османська імперія, яка раніше контролювала Буковину, зробила свій внесок у формування архітектурного стилю регіону, а також у розвиток торгівлі та ремесел. Проте найбільший культурний вплив був саме з боку Австрії, яка ввела західноєвропейські стандарти управління та культури.

Буковинська традиція толерантності, яка розвивалася майже 150 років в умовах Австро-Угорщини, вступила в новий етап свого розвитку після Першої світової війни. Румунія, яка контролювала Буковину в міжвоєнний

період, активно проводила політику румунізації, що відобразилося на культурному житті регіону. Незважаючи на це, Буковина зберігала свою мультикультурність, що стало однією з її найважливіших характеристик [19, с.32], про що свідчить діаграма представників різних етнічних груп у 1910 році

Діаграма 1.Різні етнічні групи на Буковині в 1920 році.

Статистичні дані свідчать, що на Буковині проживало багато етнічних груп, члени яких визнавали належність до дев'яти різних віросповідань. На цій території, де формувалися та співіснували різні культури і мови, соціальна ситуація вимагала запозичення мовних елементів від сусідів, а також інтеграції елементів їхніх культур. У багатокультурній та багатомовній спільноті гармонійна комунікація була необхідною для мирного співіснування і прояву терпимості. Габсбурги надавали великого значення розвитку освіти та релігійній і національній толерантності. «Буковинська

угода» 1910 року гарантувала багатонаціональний парламентський устрій. Кожна національна група мала свою частку в управлінні і могла впливати на вирішення важливих питань своєї країни. До Першої світової війни, завдяки діяльності польських організацій та сприятливим умовам для мовно-етнічних груп в Австрії після дуалістичної угоди 1867 року, поляки на Буковині досягли високого рівня чисельності та організаційної діяльності [38, с.12].

Після Першої світової війни ситуація значно змінилася, коли Буковина була включена до складу Королівства Румунії, що супроводжувалося зміною демографічних пропорцій і соціальної структури регіону. Румунська держава запровадила свої кадри на більшість ключових посад, а в 1930-х роках посилила обмеження щодо меншин, у тому числі поляків.

У новоствореній державі проживали численні національні меншини, зокрема угорці, німці, євреї, українці та поляки, які разом становили близько 25% населення Румунії. Гасло «Говоріть румунською» стало офіційною вимогою для всіх національностей, а румунська мова мала стати основним інструментом інтеграції та формування державної ідентичності. Складною була також ситуація з українською мовою [47, с. 39].

Після 1940 року Румунія передала Радянській Україні майже третину своєї території разом із приблизно третиною свого населення.

Напередодні Другої світової війни Польща та Румунія опинилися у складному становищі через загрозу з боку обох тоталітарних держав — Радянського Союзу і Німеччини. 18 вересня 1939 року Чернівці тимчасово стали «столицею Польщі», оскільки саме тут зупинився польський уряд під час евакуації з країни. Днем раніше, 17 вересня, Радянський Союз підтримав Німеччину у військових діях проти Польщі [35, с. 70] і розпочав наступ, який завершився окупацією значної частини польської території.

Новий румунсько-радянський кордон, встановлений в 1940 році внаслідок пакту Ріббентропа-Молотова, штучно розділивав Буковину на дві частини. Проте кожна з них зберегла свою специфіку в межах нових держав. Цей кордон на довгі роки розділив родини. У північній частині Буковини

відбувалася советизація різних національних груп, а в південній – румунізація [47, с.32].

Співіснування різних культур у цьому регіоні стало підґрунтям для формування унікального типу прикордоння. Його важко чітко визначити, оскільки не всі спільноти тут мають етнічну чи мовну спорідненість, що унеможлиблює створення так званого перехідного прикордоння. Для повного розуміння цього явища потрібен глибокий аналіз взаємодії між різними національностями, етнічними групами та культурами, представленими на Буковині. Проте без сумніву, що тривалий процес напашування та взаємодії культур сприяв формуванню своєрідного типу людини зі специфічною свідомістю, яку в літературі називають *homo bukovinensis* [43, с.4].

До 1989 року польські дослідження Буковини були обмежені через політичні та ідеологічні умови комуністичного режиму. Основною перешкодою був обмежений доступ до архівів, розташованих у Румунії та Україні, а також ускладнення для польських учених здійснювати поїздки до цього регіону.

Попри це, деякі роботи були виконані завдяки інтересу польських дослідників до історії, культури та присутності польської громади на Буковині. Здебільшого ці публікації зосереджувалися на:

- історії міграції польської громади на Буковину після 1774 року;
- культурі та традиціях польської меншини;
- історичних зв'язках Буковини з Польщею.

Ці праці часто мали загальний характер, а їхня наукова якість обмежувалася через брак доступу до джерел і міждисциплінарної співпраці. Тільки після падіння комунізму дослідники отримали змогу глибше вивчати цей регіон та публікувати більш комплексні роботи на основі ширших джерел. Наприкінці 1980-х років етнолог із Культурного центру, що в місті Піла (Польща) Збігнєв Ковальський та лінгвіст із Варшавського університету Казимир Фелешко (1939–2001) об'єднали буковинських емігрантів, розсіяних по всій Польщі, започаткувавши фестиваль «Буковинські зустрічі». У рамках

фестивалю, який проходив в місті Ястрові, також організовуються наукові конференції, результати яких публікуються у збірниках статей, написаних польськими, українськими, румунськими, німецькими, австрійськими та єврейськими дослідниками [66].

У Зеленій Гури (Польща) емігранти з Буковини створили організацію «Буковинська спільнота» (*Wspólnota Bukowińska*) під керівництвом Вільгельма Скібінського [68].

У 2000 році Музей Бескидів у місті Вісла (на польсько-чесько-словацькому прикордонні) організував міжнародну конференцію та виставку під назвою «Czadecka Ojcowizna» (*Чадецька Батьківщина*). У заході взяли участь такі дослідники Е. Кльосек (E. Kłosek), М. Покшинська (M. Pokrzyńska), Г. Красовська (H. Krasowska), Я. Парецька (J. Parecka), К. Новак (K. Nowak), М. Делост (M. Delost). На честь цієї події було видано збірку статей, написаних учасниками конференції. Це видання стало своєрідним «першим підсумком» польських досліджень Буковини.

З'явилося нове покоління дослідників, здебільшого університетських науковців, які почали займатися Буковиною. Серед них: етнологи Магдалена Покшинська із Зеленої Гури та Ева Коцой із Кракова, лінгвістика Гелена Красовська з Панки біля Сторожинця (учениця К. Фелешка), історик Міхал Келлер.

У 2002 році в місті Жари (західна Польща), де проживають нащадки імігрантів, відбулася масштабна польська конференція, присвячена популяризації культурної спадщини Буковини. У 2002-2003 роках Інститут славістики Польської академії наук у Варшаві видав два томи книги під назвою «*Bukowina moja miłość*» («*Буковина, моя любов*»). Це публікація містила лінгвістичні тексти К. Фелешки та словник польського діалекту на Буковині. Ця конференція та публікації стали важливими кроками у вивченні польської культури та мови Буковини, а також сприяли зміцненню зв'язків між науковцями та місцевими громадами [35].

2005 році в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича відбулася українсько-польська конференція, присвячена вшануванню пам'яті Казимира Фелешки. Під час заходу К. Новак, Е. Клосек, Г. Красовська, М. Покжинська та Е. Верушевська висвітлили здобутки польських науковців у галузях регіональної історії, етнології, соціології, мовознавства, а також розповіли про діяльність Союзу поляків у Румунії. Ці науковці значно розширили дослідницьку базу, аналізуючи різні аспекти історії, культури та ідентичності Буковини в нових соціально-політичних умовах.

Слід зазначити, що в галузі типових історичних і наукових праць книга Еміля Бедзьжицького (E. Biedrzycki) залишається найповнішим польським виданням з історії поляків на Буковині, незважаючи на її опору на обмежену кількість іноземних архівних джерел.

До менших монографій належать праці Юзефа Буяка (J. Bujak), присвячені костелу Святої Анни у Сторожинці та польській пресі; двомовні польсько-українські роботи Г.Красовської, які також висвітлюють костел Святої Анни та польсько-румунсько-українське село Нижні Петрівці в Північній Буковині, але в сучасному соціокультурному контексті.

Одним із найбільш вагомих дослідників у галузі мовознавства Буковини стала Марія Островска, яка продовжила роботу Г. Дебовяну (H. Debovanu), котрий написав (але не опублікував) дисертацію, присвячену деяким діалектним особливостям Буковини [66].

У 2006 році Г.Красовська написала книгу «Górale polscy na Bukowinie karpackiej. Studium socjolingwistyczne i leksykalne» (*Польські гуралі на Карпатській Буковині. Соціолінгвістичне та лексичне дослідження*), яка стала важливою працею з вивчення польського діалекту на Буковині. Вона також є співавтором «Słownik górali polskich na Bukowinie» (*Словник польських гуралі на Буковині*), опублікованого в 2008 році.

Загальний огляд питань, пов'язаних із діалектами Буковини, увійшов у публікацію «Świadectwo zanikającego dziedzictwa. Mowa polska na Bukowinie.

Rumunia-Ukraina» (*Свідчення зникаючої спадщини. Польська мова на Буковині. Румунія-Україна*). Ці роботи охоплюють обидві частини Буковини, і можна стверджувати, що діалект польських гуралів був збережений від забуття.

Також варто згадати популярну книгу, редаговану Я. Парецькою, яка присвячена діалекту горян з Чадці, що оселилися після 1945 року поблизу Зеленої Гури на заході Польщі.

Окрім досліджень, які зосереджені на польській меншині, існують також роботи, що висвітлюють ширші проблеми Буковини, серед яких можна відзначити кілька важливих публікацій:

1) Ева Коцой написала книгу про розписні монастирі Буковини, що є важливим етнографічним дослідженням культурної спадщини регіону.

2) Лонгін Грацик опублікував статті, присвячені вірменам на Буковині, що досліджують історію та вплив цієї меншини в регіоні.

3) Мірослав Сікора написав статті про переселення буковинських німців до регіону Живець у Малопольщі у 1940 році, що є значущим внеском у розуміння історії та наслідків переміщення етнічних груп.

4) Міхал Юрецький написав туристичний путівник «Bukowina – kraina łagodności» (*Буковина – країна лагідності*, 2001), який є одним з найкращих путівників про Буковину, охоплюючи як культурні, так і природні особливості цього регіону [66].

Ці роботи важливі для глибшого розуміння багатокультурної спадщини Буковини та її ролі в історії і культурі Східної Європи.

Мультикультурність Буковини є одним із найвизначніших аспектів її історії та розвитку. Завдяки своїй історичній долі, Буковина стала домівкою для багатьох народів, кожен з яких залишив свій слід у культурі та мові регіону. Взаємодія між різними етнічними групами сприяла збагаченню мовного середовища.

Українська та румунська мови мали найбільший вплив на регіон, проте значне місце займали також німецька, польська, їдиш, угорська та інші мови.

У містах і селах часто можна було почути кілька мов одночасно, що створювало унікальний лінгвістичний ландшафт [72, с.19].

Буковина відіграла важливу роль у збереженні та розвитку національних культур і мов. Тут існували різноманітні школи, газети, театри, які сприяли підтримці та розвитку національної самосвідомості. Поліетнічне середовище Буковини стало основою для взаємозбагачення культур, що робило цей регіон винятковим у своєму роді.

Мультикультурність Буковини вплинула на формування особливої ідентичності регіону, де різні народи співіснували, взаємодіяли і розвивалися разом, створюючи багатий культурний мікрокосмос у серці Європи.

1.2. Поляки Буковини – спільнота з багатовіковою історією

Присутність поляків на Буковині почала формуватися ще за часів приєднання Казимиром Великим Галицької Русі до Королівства Польського у 1349 році. Це історичне рішення започаткувало тривале сусідство польської держави з Молдавським князівством. Взаємозв'язки між цими двома регіонами, такі як активна торгівля, родинні зв'язки польської шляхти з молдавськими боярами та культурний вплив Польщі, сприяли зародженню польського поселення на території Буковини.

Ситуація зазнала кардинальних змін у другій половині XVIII століття, коли Буковина перейшла під контроль Австрії. У межах австрійської колонізаційної політики сюди почала активно прибувати польська громада. У 1792 році до селища Качика (нині Качіка, Румунія) переселилися польські шахтарі з Бохні та Калуша, яких залучили до роботи на місцевих соляних копальнях. Через кілька років до них приєдналися гірники з Велички.

Після втрати незалежності та падіння Речі Посполитої Польщі в 1795 році територія Буковини стала притулком для багатьох поколінь біженців, які були змушені емігрувати і жити за межами Польщі. Перехід Буковини під австрійське панування (у 1775 році) пришвидшив процес міграції на

Буковину, як-от, з території сучасної Польщі. Хвиля емігрантів з Польщі складалася з чиновників, ремісників, робітників, селян, священників та інших [47, с.45].

На початку XIX століття своєю характерною особливістю відрізнялися польські поселення, створені чадецькими гуралями, які прибули саме на Буковину в пошуках кращого життя з Бескидів (з району річки Кисуца). Найстаріші гуральські поселення, що існують до сьогодні в північній частині Буковини, це: Теремблече, Піотровце-Долне і Стара Хута [38, с.11].

Особливий характер мали поселення польських горян, які з початку XIX століття почали формуватися на Буковині. Ці поселення заснували гуральці з Чадецького регіону, які вирушили на Буковину в пошуках кращого життя з Бескидів (з району річки Кисуца). Найстаріші гуральські колонії, що досі існують у північній частині Буковини, це Теремблече, Нижні Петрівці та Стара Гута, а в південній частині – Пояна Мікула, Плеша і Новий Солонець [24, с.48].

У 60-х роках XIX століття до Буковини прибула група польських залізничників з Галичини, щоб взяти участь у будівництві та експлуатації залізничної лінії Львів-Чернівці, яку відкрили у 1866 році. Після поразки Листопадового повстання на Буковину також переселилися представники польської шляхти, які втекли із своїх земель, рятуючись від російських репресій. Кількість поляків на Буковині постійно зростала, і до 1910 року вони посіли п'яте місце за чисельністю серед усіх етнічних груп регіону.

Поразка Січневого повстання спричинила заснування в 1869 році першої польської організації на Буковині під назвою Товариство Польської Братньої Допомоги в Чернівцях. У червні того ж року товариство розширило свою діяльність, заснувавши Польську Читальню. Обидві організації здійснювали гуманітарну та благодійну діяльність, а також активно працювали в галузі освіти і культури [24, с.130–131].

Після приєднання Буковини до Румунії після Першої світової війни різноманітність місцевої польської громади знайшла відображення в її

організаційному житті в новій державі. Найстаріші організації, такі як Товариство Братньої Допомоги і Польська Читальня в Чернівцях, продовжували свою діяльність. З 1918 року польську політику на Буковині координувала Польська Національна Рада, заснована в Чернівцях (з 1925 року організація стала відома як Польська Національна Рада на території Великої Румунії).

З 1926 по 1933 рік існував Союз Польських Товариств у Румунії, а з 1927 року – Польська Національна Рада в Румунії. Також функціонувало Польське Коло, а з 1932 року – Союз Польських Товариств у Румунії. Часті зміни назв польських організацій і складу їх керівництва значно знизили їх престиж і рівень. Офіційним виданням Польської Національної Ради був тижневик «Gazeta Polska», а з 1933 року виходив «Kurjer Polski w Rumunii». Польське консульство в Чернівцях надало значну допомогу у видавничій діяльності. [47, с.47].

Поляки на Буковині селилися переважно в містах та сільських місцевостях:

1. **Чернівці:** Столиця Буковини була важливим центром польської громади, де поляки відігравали значну роль в економічному, культурному і суспільному житті. В Чернівцях функціонували польські школи, культурні товариства, видавалися газети польською мовою.

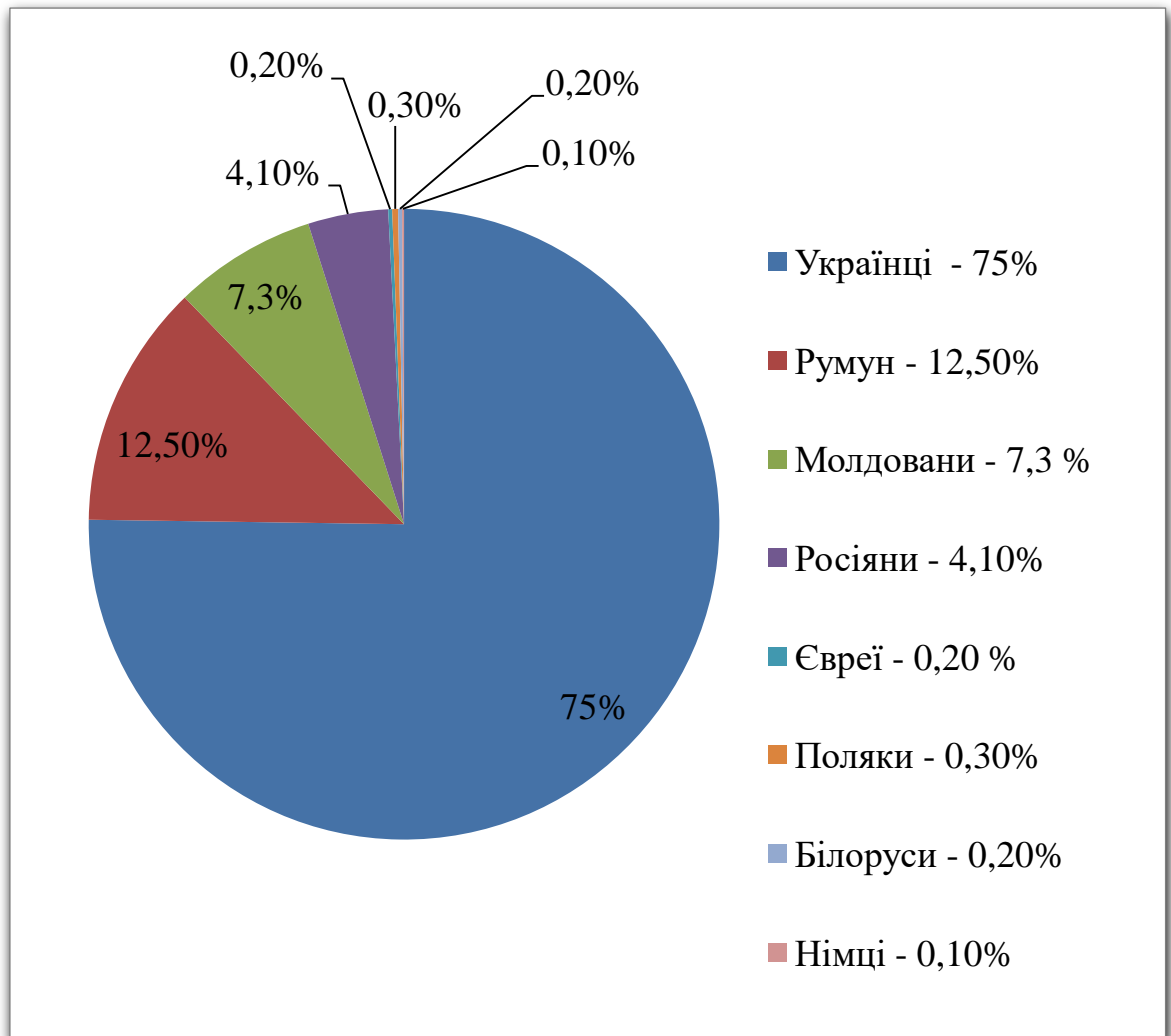
2. **Садгора:** Маленьке місто недалеко від Чернівців було ще одним важливим центром польської культури на Буковині.

3. **Сільські поселення:** Поляки також оселялися в селах, таких як Лужани, Бояни, Волока та інших, де займалися переважно сільським господарством.

Після Другої світової війни кількість осіб польської національності зменшувалася не тільки на Буковині, а й в усій Українській РСР. Головною причиною цього процесу стала, насамперед, репатріація поляків з обох частин Буковини. За останніми даними проєкту «Ідентичності прикордоння: досвід буковинської толерантності», який подає Громадська організація

«Буковинський центр виборчих технологій» на Буковині проживає близько 80 національностей з яких поляки складають лише 0,3%, а офіційно зареєстровано 25 національних товариств [6]. Діаграма 1 показує найновіші доступні дані щодо кількості представників різних національностей на північній Буковині (Чернівецька область, дані 2011 року).

Діаграма 2. Список населення Чернівецької області в 2011 році

Відродження польських організацій і об'єднання поляків на північній Буковині стало можливим із початком перебудови в СРСР у 1988 році. Саме в той час у Львові була створена перша польська організація в Україні. На північній Буковині, завдяки ініціативі Ядвіги Кучабінської сформувалася група активних поляків, яка прийняла назву «Обласне товариство польської культури імені Адама Міцкевича», розробила статут і організувала перші збори. На зборах було ухвалено рішення про офіційне заснування

Товариства. На одній зі стін довоєнного Польського дому зберігся барельєф поета Адама Міцкевича, що стало важливим символом для членів організації, які прагнули домогтися повернення будівлі. Проте місцева влада повідомила, що для цього необхідно довести, що вони є спадкоємцями тих поляків, які володіли будівлею з 1902 року. Поляки, які об'єдналися в Товаристві, мали копію акта купівлі будівлі. Після переговорів із чернівецькою обласною владою Товариство було зареєстроване 21 лютого 1990 року. Офіційне затвердження відбулося 21 грудня 1992 року на підставі рішення представника Президента України в Чернівецькій області. Товариство отримало повну назву «Чернівецьке обласне товариство польської культури імені Адама Міцкевича» з відділеннями у Панці, Сторожинці, Нижніх Петрівцях та Старій Гуті [60, с.3].

Поляки Буковини, попри те, що сьогодні вони поділені між двома країнами, Україною та Румунією, зробили й продовжують робити вагомий внесок у розвиток Буковини в різних сферах:

1) економічний розвиток: поляки на Буковині були зайняті в різних галузях економіки, включаючи землеробство, ремесла, торгівлю, а також працювали в адміністрації. Вони сприяли модернізації сільського господарства та розвитку торгівлі в регіоні;

2) культурний вплив: польська інтелігенція відіграла важливу роль у культурному житті Буковини. У Чернівцях діяли польські школи, бібліотеки, театри та видавництва. Польські письменники, художники та музиканти сприяли збагаченню культурного ландшафту регіону;

3) освітній внесок: поляки заснували низку навчальних закладів, у тому числі польські гімназії та школи, де викладання велося польською мовою. Це сприяло збереженню польської мови та культури на Буковині;

4) громадська діяльність: польська громада була активною в громадському житті, створювала різні товариства, клуби та культурні організації. Це допомагало зберігати польську ідентичність та забезпечувало підтримку національної культури та традицій.

Ці аспекти демонструють важливу роль, яку відігравали поляки в історії та розвитку Буковини, зберігаючи свою культуру та водночас інтегруючись у мультикультурне середовище регіону.

2. ОСОБЛИВОСТІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ НА БУКОВИНІ

2.1. Польська гвара гуралів з Буковини

Гуралі, або польські гуцули, – це етнографічна група поляків, яка історично проживає в Карпатах, включаючи територію Буковини. Назва «гуралі» походить від польського слова «góru», що означає «гори», і підкреслює їхнє проживання у високогірних районах. Хоча гуралі мають певні спільні риси з гуцулами, українською етнографічною групою, яка також мешкає в Карпатах, вони відрізняються своїм польським походженням та культурними традиціями.

Гуралі Буковини зуміли зберегти свою мову, традиції та звичаї, незважаючи на значний вплив різних культур і мов, таких як українська, румунська та німецька. Їхня здатність зберігати культурну ідентичність у поєднанні з активною взаємодією з іншими етнічними групами сприяла формуванню багатокультурного середовища в регіоні. Гуралі відіграють важливу роль у збереженні польського культурного спадку на Буковині, поєднуючи його з елементами інших культур, з якими вони співіснують.

Польські гуралі оселилися на Буковині в XVIII-XIX століттях, переселившись із сучасної території Польщі. Вони привезли з собою свій особливий діалект, знаний як «гвара», який формувався під впливом місцевих умов, ізольованого способу життя та мовних контактів з іншими групами. Гвара гуралі Буковини має специфічні риси, що відрізняють її від стандартної польської мови. Ці відмінності з'явилися в результаті багаторічного впливу української, румунської та німецької мов, з якими вони перебували в постійному контакті, зберігаючи свою мовну ідентичність.

На основі фонетичного аналізу можна стверджувати про існування відмінностей у гварі буковинських гуралів порівняно з загальнонаціональною польською мовою в артикуляції деяких звуків і їхніх поєднань. Ці відмінності виникають внаслідок впливу фонетичних

особливостей мов, з якими говірка буковинських гуцулів була в щоденному контакті, таких як словацька, румунська та українська.

Гвара польських гуралів на Буковині – це діалект, що має характерні фонетичні, лексичні та граматичні особливості, які відрізняють її від літературної польської мови. Основні лінгвістичні особливості цієї гвари включають:

1. Фонетика. У гварі гуралів часто зберігаються архаїчні риси, які втратилися в стандартній польській мові. Наприклад, характерними є звуки, що нагадують старопольські форми, а також відсутність певних фонетичних змін, які відбулися в польській мові у процесі її розвитку.

2. Лексика. Лексичний склад гвари містить численні слова, які відсутні в сучасній польській мові, а також запозичення з української, румунської та німецької мов, що виникли внаслідок тривалого проживання поруч із носіями цих мов. Деякі з цих запозичень стали повсякденними у використанні та відображають культурні та побутові реалії життя гуралів.

3. Граматика. Граматична структура гвари також зберегла архаїчні форми, які були характерні для старопольської мови. Наприклад, у гварі можуть зберігатися старі відмінкові форми або інші граматичні особливості, які більше не вживаються у літературній польській мові.

Гвара буковинських гуралів значно відрізняється від загальнонаціональної польської мови завдяки своєму лінгвістичному розвитку в умовах тісного контакту з іншими мовами регіону, зокрема українською, румунською та німецькою.

У говірці буковинських гуралів спостерігаються певні відмінності в артикуляції деяких звуків та їх поєднань, зокрема в голосних і приголосних. Це результат впливу мов сусідніх етнічних груп, що проживали в регіоні.

Вокалізм – вимова голосних у гварі буковинських гуралів демонструє ряд особливостей, які відрізняють її від польської літературної мови. Вона піддалася впливу інших мов, що спричинило певні зміни в звуковій системі.

Консонантизм – характерні відмінності в артикуляції приголосних, зокрема, під впливом румунської та української мов.

У польських діалектах гуралів на Буковині можна спостерігати різні види наголосів, які відрізняються залежно від регіону. У таких населених пунктах, як Нижні Петрівці та Теремблече, поширений парокситонічний наголос, тобто наголос на передостанній склад. Цей тип наголосу характерний для більшості польських діалектів, а також для загальнонаціональної польської мови. У Старій Гуті, крім парокситонічного, також трапляється ініціальний наголос, тобто на передостатній склад слова. Приклади цього явища: p |oduszka// pod|uszka; w|ewiurka//wew| iurka [47, с.85].

Говірки буковинських гуралів відрізняються від стандартної польської мови за кількома аспектами, включаючи словотворчі особливості. У цьому контексті можна виділити деякі ключові риси:

- префікси – у говірках буковинських гуралів спостерігається використання специфічних префіксів, які можуть бути більш продуктивними або мати інші значення порівняно з загальнопольською мовою;

- суфікси – вживання суфіксів, характерних саме для цих діалектів, що дозволяє утворювати нові форми слів або надавати їм інших значень;

- афікси – сполучуваність афіксів із словотворчими основами в говірках гуралів часто призводить до появи нових слів, які є звичними в цьому регіоні, але можуть бути незвичними для польської мови в цілому.

Ці елементи говірки підкреслюють унікальність мовного різновиду, що виник під впливом місцевого культурного та мовного середовища.

У Нижніх Петрівцях, Старій Гуті та Теремблечі спостерігається мовний контакт із спорідненими мовами, що використовуються в цих місцевостях: російською та українською, точніше, їхніми регіональними варіантами. Це проявляється, зокрема, у вживанні суфіксу -śk- зі м'якою африкатою, як у словах «rumuńśki» та «ukraińśki», що відповідає українським формам «румунський» та «український». Також у лексиці зберігаються м'які приголосні d', t', характерні для українських слів, наприклад, «ba'ar» (батар)

та «bat'ku» (батьку). Крім того, під впливом української мови спостерігається використання закінчення -am у давальному відмінку іменників нечоловічоособової форми у множині, як у словах «tucham», «babam», «kuram» [47, с.87].

Згідно з дослідницею Оленою Дебовяну, наявність ініціального наголосу може бути наслідком впливу словацької мови, оскільки подібне явище наголосу зустрічається в говорах північно-західної Словаччини.

Це різноманіття наголосів є цікавим прикладом того, як мовні впливи та контакти з іншими етнічними групами формують мову польських гуралів на Буковині.

Порівнюючи гвару гуралів з іншими польськими діалектами, що присутні на Буковині і пов'язані з конкретними населеними пунктами, можна стверджувати, що він є системно однорідним. Лише мовлення мешканців Старої Гуті демонструє певні незначні фонетичні та словникові відмінності від діалектів інших місцевостей, таких як Нижні Петрівці і Теремблеча. В цілому гуральський діалект відрізняється великою внутрішньою однорідністю мовних рис. Варто також підкреслити, що цей діалект існує, розвивається і зберігається вже понад двісті років за межами основної території Польщі, у мовно чужому середовищі, що уповільнило мовні зміни. Польська гвара гуралів є специфічною мовною рисою, оскільки виникла внаслідок численних мовних контактів і залишається живим серед своїх носіїв [48, с.184].

У Старій Гуті гуральська гвара використовується не лише в домашньому та неофіційному середовищі. Сусіди часто спілкуються цією мовою, навіть якщо вони румуни чи українці. Це пов'язано зі зростанням кількості змішаних шлюбів: село налічує близько 750 жителів, з яких приблизно 600 є католиками. Проте польська мова рідко виходить за межі звичного оточення і в спілкуванні з сусідами сприймається як «інша», незрозуміла для румунів та українців, які не мають родинних зв'язків з гуралями.

У селі Теремблече використання гвари варіюється в залежності від того, як розміщені польські домівки. Польська громада поділяється на кілька мовних груп: коли поляки живуть поруч з іншими поляками, спілкування відбувається польським діалектом; якщо сусідами є українці, то використовується українська мова; якщо румуни, то румунська мова. Члени родин, що мають сусідів різних національностей, або використовують діалект, або ж перемикаються на румунську чи українську мову залежно від мовних навичок співрозмовників. Іноді сусіди, які не є гураліями, намагаються спілкуватися польською, тому важливо привітати їх рідною мовою, сказати кілька основних слів, щоб налагодити контакт і висловити повагу.

У Нижніх Петрівцях, крім місцевої гвари, спілкування відбувається румунською мовою, рідше українською. Хоча село сьогодні розташоване в Україні, більшість його мешканців – румуни. Румунська мова має більший престиж у сусідських розмовах, це помітно, наприклад, в автобусі, що курсує з Сторожинця до Петрівців, де пасажери з різних національностей спілкуються румунською. Румунську мову також можна почути на вулиці чи в магазині.

Діти з польських родин у селах, де живуть гуралі, зазвичай не володіють румунською або українською мовою до початку шкільного навчання або знають її лише на базовому рівні. У таких родинах діти дошкільного віку спілкуються виключно польським діалектом. Для цих родин польська гвара залишається живою і домінуючою мовою, так само як і двісті років тому.

Умови постійного контакту з українською, румунською та німецькою мовами спричинили інтеграцію лексичних запозичень та фонетичних особливостей з цих мов, що надає мові гуралів своєрідного колориту.

Після остаточного оселення горян у згаданих селах на Буковині, їхній зв'язок з румунською мовою значно посилювався. Білінгвізм польсько-румунський став нормою в усіх цих селах. Це сталося через те, що ці села

(Пояни Мікулі, Новий Солонець і Плеші) розташовані в Румунії, а також через мовну політику цієї країни. Це знайшло відображення у мові польських горян, наприклад, у використанні складних числівників понад двадцять із сполучником «і» (як у румунському «și»), наприклад, «тридцять і три» і «тридцять і чотири»; пор. рум. «de la treizeci și trei», «treizeci și patru» [48, с.99].

У Пояні Мікулі та Старій Гуці поляки сусідували з німцями, тому частина населення раніше також знала німецьку мову, яка до 1918 року була офіційною мовою на всій Буковині. Сьогодні не можна стверджувати, що існує білінгвізм польсько-німецький серед жителів цих місць, однак збереглися лексичні запозичення. Особливу увагу слід звернути на контакт діалекту з літературною польською мовою. Це також може бути мовний контакт, зумовлений білінгвізмом, що ґрунтується на різниці між варіантами мови [48, с.99].

Гуральська мова також піддавалася впливу інших слов'янських діалектів, зокрема словацького. Вона частково зберегла свою оригінальність, але водночас вбирала елементи інших мовних культур, які існували на Буковині. Це стосується не лише лексики, але й синтаксичних і морфологічних особливостей.

Таке змішування мовних елементів спричинило унікальну лінгвістичну ситуацію на Буковині, де польська мова набула специфічних рис, відмінних від загальнонаціональних норм.

2.2. Польський діалект у розмовній мові буковинців

Розмовна польська мова на Буковині є унікальним феноменом, що сформувався під впливом історичних, культурних та мовних умов цього регіону. Польська спільнота на Буковині складалася з різних соціальних груп, кожна з яких привносила свої мовні особливості, які з часом інтегрувалися в розмовну мову. Основними рисами розмовної польської мови на Буковині є

наявність діалектних форм, архаїчних елементів і численних запозичень з інших мов.

На розмовну мову буковинських поляків також значно впливали місцеві умови, що сприяло появі регіональних особливостей, які відрізняються від стандартної польської мови. Наприклад, в повсякденному мовленні активно використовуються слова та вирази, які вже не зустрічаються в сучасній польській мові або мають інше значення. Це пов'язано з ізольованістю регіону і тим, що мова розвивалася самостійно, без постійного контакту з носіями літературної мови.

Ось основні особливості розмовної польської мови на Буковині, які відрізняють її від загальнопольської:

Фонетичні особливості

1. Зміни в голосних:

- **Голосний е під наголосом** → **у**: Наприклад, «*tyż*» замість «*też*», «*ażybu*» замість «*ażeby*».
- **Вставні е/у**: Наприклад, «*mnie ruzegrzała ta hyrbata*» (замість «*mnie rozgrzała ta herbata*»), «*jak wiatyr był*» (замість «*jak wiatr był*»), «*teater był blisko*» (замість «*teatr był blisko*»).
- **Голосний е (прасл. ě) у всіх позиціях** → **і**: Наприклад, «*śnik*» (замість «*śnieg*»), «*chlib*» (замість «*chleb*»), «*świcić*» (замість «*świecić*»).
- **Голосний о** → **у**: Наприклад, «*un pukazuje*» (замість «*on pokazuje*»), «*pusikana pitruszka*» (замість «*posiekana pietruszka*»).
- **Голосний у** → **е**: Наприклад, «*mejka beła u nij taka brudna*» (замість «*tużka była u niej taka brudna*»), «*rumejji syrała na drogi*» (замість «*romyji syrała na drogę*»).

2. Зміни у приголосних:

- **М'які приголосні**: Наприклад, «*rjogun*» (замість «*riogun*»), «*rjes*» (замість «*ries*»), «*bjały barszcz*» (замість «*biały barszcz*»).
- **М'який m'**: Наприклад, «*mnieć*» (замість «*mieć*»), «*mniód*» (замість «*miód*»).

- **Ć/c, ś/s, ź/z (перед i/j) → c'(j), s'(j), z'(j):** Наприклад, «s'janu» (замість «sianu»), «s'jedzi» (замість «siedzi»), «z'jeliony» (замість «zielony»).
- **Тверде s в суфіксі -sk- → м'яке ś:** Наприклад, «gumiński» (замість «guminski»), «ukraiński» (замість «ukraiński»).
- **Тверді задньоязикові приголосні k, g та щілинний ch перед e, ę, i → k', g', ch':** Наприклад, «muchi» (замість «muchy»), «giemba» (замість «gęba»).
- **Ł, ʀ в будь-якій позиції:** Наприклад, «mamaliga» (замість «mamałyga»), «ładni» (замість «ładni»). [Mówiona polszczyzna bukowińska с.97]

Лексичні особливості.

Запозичення з інших мов. Мова містить запозичення з румунської, української, німецької, російської мов, які впливають на словниковий запас та фонетичні особливості.

Словотворчі та флексійні особливості.

Флексійні зміни. Можна помітити специфічні форми закінчень слів і відмінків, що відрізняються від стандартної польської мови.

Ці риси формують унікальність польської мови на Буковині, відображаючи її впливи від навколишніх мов і культур.

В області словотвірства польської мови на Буковині існують кілька характерних афіксів і суфіксів, які є більш продуктивними порівняно з загально-польською мовою. Ось найбільш представницькі з них:

1. **-uk:** використовується для утворення назв молодих істот.

Наприклад:

- **kociuk** (кошеня)

2. **-isko:** створює назви просторових областей, де відбувається якась дія або де ростуть рослини, а також назви ручок інструментів.

Наприклад:

- **ściernisko** (поля, де залишки після збору врожаю)
- **malinisko** (місце, де ростуть малини)

- **barabulisko** (місце для вирощування бульб)
- **pastwisko** (пасовище)
- **grablisko** (ручка граблів)
- **gralisko** (ручка вила)

3. **-un**: використовується для утворення негативно забарвлених позначень людей. Наприклад:

- **brechun** (брехун)
- **lizun** (підлабузник)

4. **Відсутність префіксів у дієсловах**: дієслова часто не мають префіксів, які в загально-польській мові відповідають дериватам з префіксами. Наприклад:

- **nerwować si** (замість «дратуватися»)
- **przedawać** (замість «продавати») [47, с.98].

Ці особливості вказують на регіональні відмінності в словотворенні та граматиці польської мови на Буковині.

Зміни в системі відмінювання, деякі з яких зазначені нижче, могли виникнути під впливом певних фонетичних особливостей:

1. У називному відмінку для всіх родів використовуються закінчення **-y** та **-i**, наприклад: **stary pastuchi byli dawno** (старі пастухи були давно), **ciężki czasu** (важкі часи), **ty majstry robili grabisko** (ті майстри робили держак для граблів), **baby robili płótno** (баби робили полотно).

2. У давальному відмінку множини спостерігається закінчення **-am**, наприклад: **ludzi**am**** (людям), **Niemc**am**** (німцям), **much**am**** (мухам), **kur**am**** (курям). Таке закінчення не використовується в сучасній загальнопольській мові, проте було поширене в XV–XVII століттях, і відображає вплив української мови, порівняйте з укр. **румунам, німцям, коням, дощам, мостам**.

3. Допоміжне дієслово **być** (бути) в теперішньому часі має форми, що відрізняються від загальнопольських, наприклад: **ja je saraku** (я є бідний), **ty je bidnyj** (ти є бідний), **un je tęgi** (він є товстий). Використання форми **je** є

результатом впливу української мови, де ця форма застосовується для всіх осіб і чисел у теперішньому часі.

Форми минулого часу для 1-ї, 2-ї і 3-ї особи утворюються за допомогою особових займенників: ja zaszła (я зайшла), ja łąziła (я ходила), my stali (ми стояли), ty szłyszłał (ти чув), my radzili (ми радилися).

Наказовий спосіб дієслів недоконаного виду для 1-ї особи однини, а також 3-ї особи однини і множини, формується із застосуванням частки «naj», що виникла під впливом української мови, наприклад: naj zrobi (нехай зробить), naj graji (нехай грає), naj ji (нехай їсть), що відповідає укр. най грає, най най їсть [47 с.98].

У повсякденному житті поляки Буковини спілкуються українською або румунською мовами в сімейних, сусідських та офіційних ситуаціях. Польську мову використовують лише в особливих випадках, наприклад, під час спілкування з гостями з Польщі. Навіть зустрічі чи збори у Польському Домі в Чернівцях тут здебільшого проводяться українською, а розмови поляків біля костелу в Чернівцях та інших населених пунктах також ведуться українською або румунською мовами.

Поляки найстаршого покоління на Карпатській Буковині (Чернівці, Сторожинець, Садгора, Кіцмань, Заставна) є природним продовженням польської мови, що побутувала на Кресах. Ця мова є регіональною підсистемою польської етнічної мови, який відрізняється від загальнонаціональної польської мови невеликою кількістю елементів, «фонем і морфем», але значно відрізняється за принципами розподілу цих елементів [47, с.100].

Розмовна польська мова на Буковині має декілька ключових відмінностей від літературної польської мови, які зумовлені як збереженням архаїчних форм, так і впливом інших мов:

1) фонетичні відмінності. У розмовній мові часто зберігаються архаїчні фонетичні форми, які в літературній польській мові давно змінилися. Це може включати відмінності у вимові голосних та приголосних звуків;

2) лексичні відмінності. Лексика буковинської розмовної польської включає багато запозичень з інших мов регіону, таких як українська, румунська та німецька. Ці запозичення часто стосуються повсякденних реалій життя на Буковині, що робить розмовну мову більш місцево-специфічною порівняно з літературною;

3) граматичні відмінності. У граматиці можуть зберігатися старі відмінкові форми або інші граматичні структури, які вже не використовуються у літературній польській мові. Також можуть бути спрощення граматичних правил або змішування конструкцій під впливом інших мов;

4) синтаксичні відмінності. Синтаксис розмовної польської на Буковині може мати відмінності в побудові речень, що зумовлено впливом місцевих мовних традицій і діалектів. Це може включати як спрощення синтаксичних структур, так і вживання конструкцій, характерних для української або румунської мов.

Розмовна польська на Буковині значною мірою формувалася під впливом місцевих діалектів і мов інших етнічних груп, що проживали в цьому багатонаціональному регіоні. Основними мовами, що вплинули на польську, були українська, румунська та німецька. Взаємодія з носіями цих мов призвела до виникнення багатьох мовних запозичень і змішаних форм:

- **українська мова.** Вплив української мови на розмовну польську був найбільш відчутним, особливо у сільській місцевості, де українці склали більшість населення. Це проявлялося як у запозиченнях українських слів, так і в адаптації українських граматичних конструкцій до польської мови;

- **румунська мова.** Румунська мова впливала переважно в тих частинах Буковини, де румунське населення було чисельним. Румунізми з'являлися в побутовій лексиці та у виразах, що стосувалися адміністративних та правових сфер життя;

- **німецька мова.** Німецький вплив був помітний у містах і серед ремісників, де німці склали значну частину населення. Німецькі слова

проникли у професійну та технічну лексику, а також у термінологію, пов'язану з освітою і культурою [40, с.168].

Ця багатомовність та діалектне різноманіття зробили розмовну польську на Буковині унікальним явищем, яке відображає складний культурний і мовний ландшафт регіону.

2.3. Спільні мовні особливості поляків Буковини

Польські говірки на Буковині зберігають ряд мовних рис, які є спільними для більшості польських діалектів цього регіону. Незважаючи на деякі регіональні відмінності, викликані історичними умовами, ці спільні риси створюють основу для формування унікальної мовної ідентичності польської спільноти на Буковині:

- **збереження архаїчних форм.** У мовленні польських буковинців часто зустрічаються архаїчні лексичні, граматичні та фонетичні форми, які були поширені в польській мові кілька століть тому, але втратили актуальність у літературній мові;
- **місцеві діалектні риси.** Польські говірки на Буковині відзначаються специфічними діалектними рисами, характерними для цього регіону, такими як особлива вимова певних звуків, синтаксичні конструкції та унікальні лексичні одиниці;
- **вплив гірського діалекту.** У мовленні буковинських поляків, особливо серед гуралів, можна спостерігати риси, характерні для гірських польських діалектів, такі як скорочення слів, характерна інтонація та використання діалектних словосполучень.

Польські говірки на Буковині зазнали сильного впливу мов, з якими вони співіснували в багатонаціональному середовищі регіону. Це призвело до запозичень, які проникли в різні аспекти мовлення:

1) лексика: значна кількість запозичених слів у польських говірках Буковини походить з української, румунської та німецької мов. Українські запозичення часто зустрічаються у побутовій сфері, а румунські та німецькі –

у термінології, пов'язаній з адміністративними та правовими аспектами життя;

2) фонетика: вплив інших мов також відобразився на фонетичних рисах польських говірок. Наприклад, під впливом української мови могли з'явитися характерні для неї звуки, а румунська інтонація могла внести зміни у наголошення польських слів;

3) граматики: граматичні структури польських говірок на Буковині також могли зазнати змін через контакт з іншими мовами. Це могло включати спрощення певних граматичних правил або запозичення граматичних конструкцій з української чи румунської мов.

Вищий ступінь прикметників утворюється, як у загальнопольській мові, за допомогою суфікса *-szy*, наприклад: *starszy*. Також можливе використання префікса *naj-* із формою звичайного ступеня, наприклад: *najkrótki* («коротший»), *najwięksi*. Окрім цього, застосовується румунська частка *maj*, яка додається перед формою звичайного ступеня, як у прикладах: *maj głodny* («голодніший»), *maj bogaty*, *maj fajny*. Найвищий ступінь утворюється за допомогою частки *maj*, розташованої перед формами вищого ступеня, наприклад: *maj bogatszy mój sąsiad jest* («мій сусід найбагатший»), *maj młodszy Bołek jest u nas* («Болек у нас наймолодший»). У мові поляків помітні запозичення з української, зокрема частка *naj* у значенні «нехай», яка використовується у формах наказового способу, наприклад: *naj siundzie na prišbi una*. Також у місцевостях Північної Буковини, де мешкають поляки, зустрічаються мовні гібриди, що поєднують елементи польської, української та румунської мов, як-от *maj lepszy* («найкраще»), що співзвучне українському *ліпше* («краще») [47, с.116].

Буковинці, які розмовляють польською мовою і одночасно володіють румунською або українською, нерідко запозичують граматичні структури з однієї мови в іншу. «Варто, що лексичні елементи, запозичені з румунської, адаптуються до вимовних особливостей польської говірки, а форми слів підлаштовуються під її граматичні правила. Наприклад, *aspiratorem*

(«пилососом», співвідносно з рум. *cu aspiratorul*), *na koworie* («на килимі», співвідносно з рум. *pe covor*)» [47, с.117].

Вживання певних слів і виразів у польських говірках на Буковині також має свої особливості. Деякі з них пов'язані з місцевими умовами життя та культурними традиціями регіону:

- локальні вирази: багато виразів у польських говірках Буковини мають локальний характер, і вони часто не зрозумілі поза межами цього регіону. Це стосується як запозичень з інших мов, так і унікальних діалектних форм;

- збереження регіональної лексики: багато архаїчних або регіональних слів, які вже не використовуються в літературній польській мові, продовжують активно вживатися у польських говірках Буковини, особливо серед старшого покоління;

- культурно обумовлені вирази: деякі слова та вирази з польських говірок Буковини мають глибоке культурне значення, пов'язане з релігійними або соціальними традиціями, і відображають специфічну культурну ідентичність польської спільноти в регіоні.

Таким чином, мова буковинських поляків є складним і багатограним явищем, яке поєднує в собі елементи традиційної польської мови, впливи інших мов та унікальні локальні риси. Це робить її особливою і важливою частиною культурного спадку Буковини.

2.4. Можливості вивчення польської мови на Буковині

Історія викладання польської мови на Буковині почалася в період Австро-Угорщини, коли цей регіон був частиною імперії. Польська мова спочатку викладалася в школах для польської громади, а також використовувалася в деяких освітніх закладах як мова навчання. Після Першої світової війни та зміни кордонів викладання зазнало змін, але польські організації продовжували підтримувати навчання польської мови, зберігаючи її важливу роль у культурному житті Буковини.

Викладання польської мови на Буковині має давні традиції, пов'язані з польською присутністю в регіоні ще з кінця XVIII століття, коли Буковина стала частиною Австрійської імперії. У той час польська громада, яка зростала за рахунок міграцій, почала створювати свої школи та релігійні заклади, де навчання велося польською мовою. Основну роль у цьому процесі відігравали польські священники та інтелігенція, які прагнули зберегти польську мову та культуру в умовах багатонаціонального середовища Буковини.

Протягом XIX століття та на початку XX століття на Буковині функціонували польські школи, де навчання велося польською мовою. Після Другої світової війни, з приходом радянської влади, більшість таких закладів була закрита, а викладання польської мови стало обмеженим. У радянський період польська мова зберігалася переважно в родинях, а навчання велося на рівні неформальної освіти.

Після приєднання Буковини до Австрійської монархії генерали Сплени та Енценберг ініціювали створення шкіл як засобу германізації населення, що тривала до кінця австрійського правління у 1918 році. Польська громада активно боролася за збереження своєї мови в школах, подаючи скарги та петиції. Станом на 1870-1871 роки на Буковині функціонувало 167 народних шкіл, з яких 65 були зі «слов'янською» мовою навчання, а 45 «змішаних мовно», з обов'язковим викладанням польської мови.

Після Першої світової війни Буковина була приєднана до Румунії. У нових умовах польська спільнота залишалася дуже різноманітною. Загалом діяльність поляків продовжувалася через такі старі організації, як Товариство братерської допомоги та Польська читальня в Чернівцях. Від 1918 року політичне життя польської громади на Буковині координувала Польська Національна Рада, заснована в Чернівцях.

На початку румунського правління румунську мову широко впроваджували як офіційну державну. Вона використовувалася в державних установах, зокрема в школах, армії та культурних закладах, незалежно від

етнічного складу населення країни. У 1925 році було прийнято закон про приватне шкільництво, що дозволив полякам організовувати власні навчальні заклади. Цього ж року була заснована Польська шкільна альма-матер, яка започаткувала навчання польською мовою. До 1929 року функціонували лише три польські школи, де викладали польську мову з обмеженням у 6 годин на тиждень. У 1931 році «Польська шкільна мати» (Polska Macierz Szkolna) відкрила 11 початкових шкіл, гімназію, професійні школи та курси з вивчення польської мови [19, с. 25].

У період з 1935 по 1937 рік польське шкільництво на Буковині почало переживати занепад через посилення впливу румунської мови. Міністерство освіти заборонило вчителям, які отримували державну зарплатню, викладати на мовах національних меншин, зокрема польською. Польські Будинки та читальні стали важливими центрами для польської громади, де поляки мали змогу зберігати свою ідентичність. Ксьондзи та монахині активно підтримували польську культурну ідентичність через різноманітні заходи по всій Буковині.

Після початку Другої світової війни в 1939 році, разом із напливом біженців з Польщі через Буковину, значна група чоловіків вирушила до Війська Польського, яке формувалося на заході. Подальшу хвилю втеч поляків з Буковини спричинила евакуація численних румунських установ, де поляки працювали. У 1944 році, з наближенням фронту, відбулася нова хвиля втеч чоловіків. У період з 1945 по 1948 рік більшість поляків, що жили на розділеній румунській і радянській Буковині, репатріювалися до Польщі. Ті поляки, які залишилися на Буковині, зберігали свою мову та традиції завдяки підтримці ксьондзів і «домашніх бабусь». Радянська влада вписувала в графу «національність» в посвідках особи іншу національність, ніж польська, щоб позбавити польської ідентичності мешканців Чернівецької області. Заняття з релігії проводилися польською мовою таємно вдома, залежно від можливостей кожної сім'ї. Проте, з кожним роком, через посилення переслідувань польської громади, знання польської мови поступово

зменшувалося. Вивчення російської мови стало обов'язковим, адже вона вживалася в офіційних установах, школах і культурних організаціях. Польські Будинки, читальні та школи були закриті. Більшість інтелігенції та активістів покинули територію історичної Буковини, або добровільно, або примусово, що завершило 170-річний період польського впливу на розвиток цього регіону [27, с. 131-132].

Відновлення польських організацій і об'єднань на Північній Буковині стало можливим під час «перебудови», що почалася в СРСР у 1988 році. Перша польська організація в Україні була заснована у Львові в 1998 році.

Після Другої світової війни багато поляків не мали можливості вивчати свою мову в школі. Знання польської мови зберігалося завдяки зусиллям батьків, дідусів, ксьондзів. Одним із основних завдань Товариства стало відновити польську мову як рідну, забезпечити, щоб поляки правильно розмовляли і писали польською мовою, а також підтримували свої традиції. Особливу увагу було приділено офіційному викладанню польської мови, що вважалося надзвичайно важливим.

Освітній відділ Товариства очолив член правління Людвік Маркуляк. Навчання польської мови було впроваджено в шести відділах Товариства. Заняття проводилися у двох форматах: як предмет звичайний шкільний та як факультативне заняття. Польське шкільництво на Північній Буковині починалося з нуля: не було ні вчителів, ні підручників, ні дидактичних матеріалів.

З 1990 року польські вчителі почали виїжджати на Схід, щоб навчати польської мови в польських громадах на території України. Підписання Міністерством національної освіти Польщі освітніх угод з Україною відкрило можливість для співпраці в галузі освіти та впровадження польської мови в шкільну програму. Це дало можливість з 1990 року польським вчителям виїжджати на Схід, щоб навчати польської мови в польських громадах на території України.

У Нижніх Петрівцях у 1990 році було впроваджено викладання польської мови у формі факультативних занять, які проводила місцева вчителька Лівія Гавлюк, яка в 1997 році стала директоркою школи. У навчальних роках 1994-95 та 1996-97 польську мову викладала вчителька Тереза Новаковська, яка приїхала з міста Згежа, а в роках 1995-96 викладала Єва Сандомірска. У 2000 році школа мала 230 учнів, серед яких: 143 румуни, 70 поляків, 15 українців і 2 євреї. Кожен клас мав одну обов'язкову годину польської мови на тиждень. Додатково функціонує факультативний гурток з польської мови та культури, в якому бере участь більше 50% учнів.

У Чернівцях у 1991 році при гімназії була створена Польська недільна школа, в якій навчалися не тільки польські діти, але й ті, хто цікавився польською культурою. Вчителькою польської мови в недільній школі була Люція Ушакова, дочка Людвіка Маркуляка. Окрім цього, польською мовою виходили святково-релігійні радіопередачі, які транслювалися двічі на рік. З 2001 року ці передачі почали чергуватися між польською та українською мовами.

Сьогодні у державній гімназії в Старій Гуті мовою навчання є українська, а польська є обов'язковим предметом. Це єдиний навчальний заклад на українській Буковині, де польську мову викладають за спеціальним планом для шкіл з навчанням мови національної меншини як рідної. Уроки польської мови, по дві години на тиждень. Викладання польської мови здійснює Томаш Калуський, який вперше приїхав до Старої Красношори в 1995 році в рамках проєкту підтримки польських громад на Сході, коли Польща направляла вчителів польської мови в райони з компактними польськими громадами. Незважаючи на те, що він щойно закінчив Варшавський університет і мріяв про поїздку до Казахстану, у Старій Гуті не було вчителя польської мови. Після знайомства з Регіною він одружився з нею і оселився в Старій Гуті, де залишився назавжди. Регіна Калуська, полька з гуральським корінням (гуралів Чадецьких), обіймає посаду директорки Старокрасношорської гімназії, а також є головою

Старокрасношорського Товариства польської культури ім. Івана Павла II, яке є частиною Обласного Товариства польської культури ім. Адама Міцкевича в Чернівцях.

Хоча викладання в гімназії на уроках здійснюється українською мовою, на заняттях з польської – польською, діти під час перерви спілкуються своєю гварою. Крім того, пан Томаш також викладає образотворче мистецтво і, хоча він не є гуралем, добре знає місцевий діалект. У школі також виходить двомовна (польсько-українська) газета для дітей «Młoda Nuta».

У Теремблечі не відновлено викладання польської мови. Діти навчаються у школі з українською мовою навчання. А у Сторожинці навчання польської мови в 1998–2000 роках було організоване священиками з Польщі, які тут працювали та проходило при парафії.

У Чернівцях польську мову також вивчають студенти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича на філологічному факультеті. Крім факультету філології, польська мова також була включена до програми для студентів спеціалізації міжнародні відносини на кафедрі історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Тут студенти мають змогу поглиблювати свої знання польської мови на курсах, які проводяться при Польському домі. У 2007 році, співпрацюючи з університетом, було створено центр «Східна школа польських студій імені Антонія Кохановського», який очолив доцент Владислав Струтинський. Пан Владислав є діючим головою Обласного товариства польської культури імені Адама Міцкевича з грудня 1997 року.

Відповідальність за освіту та викладання польської мови в Чернівецькій області від імені Головного управління Товариства польської культури покладено на Люцію Ушакову. Вона проводить методичні заняття для вчителів польської мови на Буковині та співпрацює з колегами з Нижніх Петрівців і Старої Гути, надаючи їм професійні консультації та підтримку.

Ситуація з викладанням польської суттєво покращилася також завдяки Курсам польської мови, які проходять у Польщі. Організації з Польщі, такі як «Польська Спільнота», Фонд «Допомоги польським школам на Сході» імені Т. Гоневіча, Фонд «Допомога полякам на Сході», Фонд «Свобода і Демократія», Консульство Республіки Польща у Вінниці та інші також надають підтримку Товариству. На Буковину було доставлено сотні підручників, тисячі примірників художньої літератури. Ці всі матеріали потрапили з відділів Товариства до шкіл і бібліотек. Студенти з Буковини навчаються в різних закладах вищої освіти Польщі, розташованих у різних містах. Декілька з них вже завершили своє навчання і повернулися працювати на Буковину. Польська мова, яка довгий час була «прихована по домівках», відновлюється як мова національної ідентичності, і зростає почуття гордості за свою польську приналежність.

Таким чином, сучасний стан польської освіти на Буковині є результатом зусиль як місцевих польських громад, так і Польської держави, що спільно працюють над збереженням та розвитком польської мови та культури в цьому регіоні.

1. КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ, ЗВИЧАЇ ТА МОВА

3.1. Польська мова як ключовий елемент культурної і традиційної спадщини поляків на Буковині

Культура та її спадщина є невід'ємним складником людських спільнот. Важливою характеристикою культури є механізми її формування та збереження через передачу здобутків минулих поколінь і створення традицій. Таким чином, культурна спадщина охоплює всі аспекти людської діяльності – матеріальні й нематеріальні, включаючи створені людиною ціннісні системи, що робить її внутрішньо багатогранною.

Польська мова відіграє ключову роль у збереженні культурної ідентичності поляків на Буковині. У багатонаціональному та багатомовному середовищі Буковини мова виступає як основний засіб передачі культурних цінностей, традицій та національної свідомості. Зберігаючи польську мову, польська громада зберігає свої історичні корені, культуру і самобутність.

Польська мова також є важливим інструментом для збереження колективної пам'яті спільноти. Через мову передаються розповіді про історичні події, родинні традиції, обряди, які є основою культурної спадщини польської громади. У сім'ях мова використовується для виховання дітей в дусі національної культури, що допомагає зберегти ідентичність наступним поколінням.

Мова відкриває перед дослідником культури та суспільного життя можливість розуміння значень, які індивід чи спільнота вкладає у свої дії. Це дозволяє реалізовувати принципи розуміючої соціології, підхід «гуманістичного коефіцієнта» та дослідження «зсередини». Вербальне вираження особистості допомагає заглибитися у її внутрішній світ. Основний акцент у висловлюванні зосереджено на його сенсі. «Справжня природа мови – це те, що захоплює нас у момент її сприйняття, – те, що сказано», – зазначає Гадамер [47, с.191]. Сучасні мовознавці звертають увагу на те, що

мова тісно переплітається з культурою. Вона складається не тільки з фонетики та граматичних правил, але також, і навіть насамперед, із словникового запасу. Саме у словах відображаються звичаї, обряди та вірування, які є характерними для певної спільноти, а також пов'язані зі світоглядом її членів і їхньою діяльністю [47,192].

У традиційній польській культурі релігія була тісно переплетена із суспільним та господарським життям, становлячи органічну частину місцевої культури. Це явище відоме як інкультурація релігії. Варто звернути увагу на те, як поляки на Буковині переживали непростий час, як вони «виходили із ситуації» в умовах відсутності священника та діючої церкви поблизу. На радянській частині Буковини єдиним діючим костелом, де регулярно проводилися меси, був костел Воздвиження Святого Хреста в Чернівцях. Умовно кажучи, весь регіон, разом з околицями Покуття та Поділля, функціонував як одна велика парафія. Усі таїнства, які отримали члени польської громади від завершення війни до 1990-х років, здійснювали лише двоє священників: отець Йозеф Єнджейовський (настоятель у 1961–1970 роках) та отець Францішек Краєвський (який служив у 1939–1961 і 1970–1990 роках). Саме їхня стійка відданість та готовність протистояти утискам влади, а подекуди й ризикувати своїм життям, дозволили католикам північної Буковини зберегти єдиний у регіоні храм, де постійно проводилися богослужіння. Священники мали заборону здійснювати душпастирську діяльність поза стінами чернівецького храму, проте їм іноді вдавалося отримати дозвіл на виїзд у села, щоб, наприклад, освятити могили. Подекуди, ризикуючи викриттям, вони все ж таки вирушали до віддалених населених пунктів або відвідували домівки вірян у Чернівцях, порушуючи заборони радянської влади. Ці сміливі вчинки залишили глибокий слід у пам'яті громади. Практикуючі католики на півночі Буковини залишалися у становищі меншини, та не дивлячись не це католики підтримували зв'язок та знали одне одного [47, с.197].

Така нелегка ситуація відображалася у побутових і обрядових традиціях католиків Буковини. До прикладу, родини таємно їздили до Чернівців: батьки привозили дітей для хрещення чи першого причастя, молоді пари – для вінчання зі свідками, а члени родини або сусіди вирушали, щоб привезти освячені продукти до великоднього столу. Такі поїздки часто були нелегкими. Приватного транспорту було дуже мало, а сполучення між селами не завжди мало зручний доступ до Чернівців. Наприклад, жителі Петрівців, згадуючи своє весілля, розповідали, що, щоб потрапити на святкову месу, їм доводилося пішки долати кілька кілометрів до найближчої станції та робити це ще до світанку, аби встигнути на потяг, який вирушав о четвертій ранку. Такі труднощі впливали на традиції та терміни обрядів. Церковне вінчання часто переносили на пізніше або проводили у спрощеній формі, щоб пристосуватися до складних умов. До церковного шлюбу молоді пари не завжди вдягали традиційний одяг. У деяких випадках вони перевдягалися у святковий одяг вже безпосередньо в храмі перед обрядом, але це траплялося дуже рідко. Часто католики хрестили своїх дітей у православних церквах, оскільки доступ до них був значно легшим. Нерідко батьки навіть не брали участі в обряді хрещення – дитину до храму приносили інші члени родини, такі як дідусь із бабусею [47, с.198].

Польська громада на Буковині відіграла важливу роль у збереженні та розвитку культурної спадщини регіону. Через створення соціальних та культурних установ, таких як Польське Товариство братньої допомоги та Польська читальня, поляки змогли підтримувати свою національну ідентичність, зберігати мовні та культурні традиції, а також сприяти інтеграції та взаєморозумінню між різними етнічними групами Буковини. Ці зусилля не лише забезпечили збереження польської культури, але й внесли вагомий вклад у багатокультурне обличчя Буковини, сприяючи гармонійному співіснуванню різних національностей у цьому регіоні.

Основні напрямки діяльності та культурні ініціативи польської Читальні, а також всієї польської громади Буковини та Чернівців,

зароджувалися та реалізовувалися в справжньому центрі польської спільноти – Польському домі в Чернівцях. Крім того, багато Польських домів діяли в містечках і селах по всій Буковині.

Розквіт польської громади на Буковині припадає на другу половину XIX століття – початок XX століття. Напередодні Першої світової війни кількість поляків у цьому регіоні наближалася до 50 тисяч осіб. Польські імена стали невід'ємною частиною життя буковинської спільноти. Наприклад, важко уявити Чернівці без почесного громадянина та почесного президента міста Антонія Кохановського, архітекторів, які проєктували єврейський Національний дім і церкву святого Параскеви, а також без знаменитої художниці Генелени Моджеєвської, яка починала свою кар'єру в Чернівцях і в Буковині, чи без буковинця, професора Варшавського університету Казимира Фелешку.

Діяльність польських організацій, таких як Польський національний дім в Чернівцях, а також інших національно-культурних організацій та домів, була припинена після остаточного приєднання Північної Буковини до складу УРСР у 1944 році та включення її до складу СРСР.

З самого початку своєї діяльності (XIX ст.) польські організації на Буковині керувалися гаслом, яке було надрукованим у першому номері «Gazety Polskiej» (Чернівці, «Gazeta Polska», 30 липня 1883 р.): «Ми, поляки, прагнемо бути частиною тієї держави, в якій живемо – елементом її порядку, спокою та соціальної гармонії». Це ж гасло стало основним для Обласного Товариства Польської Культури імені Адама Міцкевича, про що свідчить програмна стаття в першому випуску відродженої «Gazety Polskiej Bukowiny» [30].

На сьогодні Товариство має 6 відділень: у Чернівцях, Сторожинці, Старій Гуті, Нижніх Петрівцях, Теремблечі та Кіцмані.

У Чернівцях, з початком діяльності Товариства, було відновлено та деякий час діяв хор «Лютня», проте згодом свою діяльність розпочав фольклорний ансамбль «Ехо Пруту», який нині має відзнаку «Заслужений

для культури Польщі». Засновником і першим керівником ансамблю був Станіслав Томаш. Колектив виконує пісні різними мовами: польською, українською, румунською, єврейською, німецькою та угорською, пропагуючи таким чином толерантність та багатокультурність Буковини.

На теперішній час при Обласному Товаристві діють шість фольклорних колективів: Заслужений для культури Польщі колектив гуралів чадецьких «Віанечек» з села Нижні Петрівці, три колективи із Чернівців – Заслужений для культури Польщі фольклорний колектив «Ехо Пруту» та молодіжний колектив «Буковинські кольори» і також Заслужений для культури Польщі дитячий колектив «Квіти Буковини», фольклорний колектив «Долина Сірету», який функціонує в Теремблечу, Заслужений для культури Польщі дитячий ансамбль «Долинянка» із Старої Гути. Колективи регулярно виступають на фестивалях у Польщі, Румунії, Австрії, Угорщині, Італії, Німеччині та, звісно, в Україні.

У 2007 році, після трьох років обговорень між Правлінням Обласного товариства культури польської ім. Адама Міцкевича та керівництвом Фундації «Допомога полякам на сході» відбулася справді історична подія. Буковинська громада отримала відроджений часопис Обласного товариства «Газету Польську Буковини», який продовжує традиції, започатковані «Газетою Польською» ще в 1883 році.

Правління активно сприяло встановленню контактів з університетами Польщі. Наразі Національний університет імені Юрія Федьковича підписав угоди про співпрацю з університетами в Ряшеві, Любліні, Лодзі, Варшаві, Кракові, Державною вищою східноєвропейською школою в Перемишлі, Поморською академією в Слупську та іншими. Разом зі студентами в Літніх школах польської мови, культури та історії в Любліні, Перемишлі, Острівці Свентокшиському також брали участь діти членів Товариства.

Попри невелику кількість поляків на території Буковини порівняно з Львівською, Хмельницькою, Житомирською та Волинською областями,

діяльність Товариства отримала високу оцінку з боку влади Республіки Польща та польських дипломатичних установ.

У традиційній польській культурі релігія була тісно переплетена із суспільним та господарським життям, становлячи органічну частину місцевої культури. Це явище відоме як інкультурація релігії Варто звернути увагу на те, як поляки на Буковині переживали непростий час, як вони «виходили із ситуації» в умовах відсутності священника та діючої церкви поблизу. На радянській частині Буковини єдиним діючим костелом, де регулярно проводилися меси, був костел Воздвиження Святого Хреста в Чернівцях. Умовно кажучи, весь регіон, разом з околицями Покуття та Поділля, функціонував як одна велика парафія. Практикуючі католики на півночі Буковини залишалися у становищі меншини, та незважаючи на це, католики підтримували зв'язок та знали одне одного [47, с.197].

На Буковині діють кілька польських культурних товариств, які активно працюють над збереженням і популяризацією польської мови та культури. Ці організації проводять різноманітні культурні заходи, які сприяють зміцненню зв'язків між членами польської громади і допомагають зберігати їхню ідентичність.

Наразі організації національних меншин по обидва боки кордону, що розділяє Буковину, активно працюють над збереженням пам'яті про багатокультурні традиції цього регіону. Одне з найвідоміших товариств – Польський дім у Чернівцях, який є центром культурного життя польської громади. Тут регулярно проводяться курси польської мови, літературні вечори, виставки, присвячені польській культурі, а також різні культурні заходи, як-от святкування польських національних свят та традиційних обрядів. У Чернівцях свої культурні товариства мають також румуни та євреї.

Важливим проявом культурного різноманіття сучасної Буковини є народні колективи, які представляють фольклор своїх національностей. Ці традиції часто збагачуються елементами культур інших етнічних груп, що населяли Буковину.

Ідея багатокультурності Буковини знаходить відображення, зокрема, в проведенні з 1990 року Міжнародного фольклорного фестивалю «Буковинські зустрічі». Спершу фестиваль відбувався в Ястрові, де проживають польські емігранти з Буковини. З роками до участі долучалися представники інших національностей. «Буковинські зустрічі» здобули статус найбільшого в Європі фольклорного фестивалю, присвяченого спадщині одного регіону. У ньому беруть участь як нинішні, так і колишні мешканці Буковини та їхні нащадки.

Збігнєв Ковальський, засновник «Буковинських зустрічей», зазначає: «Актуальність європейської ідеї пробудила інтерес до Буковини як до прикладу, реального чи ідеалізованого, багатонаціонального суспільства, що функціонувало без серйозних конфліктів. Взаємини між поколіннями румунів, українців, євреїв, німців, поляків, угорців, словаків, вірмен, які склалися на Буковині, настільки гармонійні, що їх можна вважати зразком можливої співпраці та взаємної поваги. Це своєрідна школа співіснування різних народів, яка може стати уроком як для об'єднаної Європи, так і для регіонів, охоплених етнічними конфліктами» [46].

Цілком справедливо погодитися з цим твердженням, водночас варто відзначити, що дух «добросусідства» досі притаманний міжетнічним відносинам на сучасній Буковині, хоча в дещо обмеженій формі, що є природним у нинішніх умовах. «Дух Буковини» яскраво проявляється під час Міжнародного фестивалю фольклору «Буковинські зустрічі» – унікального заходу без кордонів. Незважаючи на мовні та культурні відмінності, його учасники об'єднуються у спільну буковинську родину. Цей фестиваль навчає толерантності, сприяє розумінню й відкритості до інших культур, а також заохочує до взаємного пізнання.

Основними завданнями Міжнародного фестивалю фольклору «Буковинські зустрічі» є:

1) демонстрація багатства народної культури Буковини

- представлення багатонаціонального аспекту регіону через виступи ансамблів, що демонструють спів, танці, музику, обряди й звичаї;

2) збереження та документування фольклору

- популяризація буковинської культурної спадщини як на самій Буковині, так і серед емігрантів у Польщі, Угорщині, Словаччині та Сербії;

3) поглиблення взаємного розуміння культур

- сприяння усвідомленню внеску кожної нації у створення спільних традицій регіону;

4) формування регіональної ідентичності серед молоді

- стимулювання розвитку свідомості буковинської спільноти через культурні заходи;

5) інтеграція через мистецтво

- об'єднання Буковинців завдяки творчим презентаціям та особистим контактам учасників;

б) міжнародна культурна співпраця

- розвиток зв'язків між народами Європи через їхні мистецькі колективи;

7) популяризація Буковини як прикладу гармонії

- презентація Буковини як простору мирного співіснування, толерантності та взаємоповаги між етнічними групами, зберігаючи національну й культурну ідентичність [28].

Фестиваль «Буковинські зустрічі» є унікальною платформою для збереження спадщини та побудови культурного діалогу, слугуючи прикладом для всього світу. Ідея проведення буковинського фестивалю зародилася у 1986 році, коли в місті Ястрове неподалік Піли (Польща) був створений Обрядовий ансамбль гуралів Чадецьких «Ястров'яци». Цей ансамбль заснували польські переселенці з Буковини. Перший фестиваль відбувся у 1990 році, зібравши сім колективів із польським буковинським корінням, а також два ансамблі з Буковини: польський з Пояни-Микулі (Румунія) та український із Чернівців. У виступах на фестивалі беруть участь

представники всіх вікових категорій – є як дитячі, так і молодіжні колективи, ансамблі, що складаються з осіб середнього віку, а також групи, сформовані зі старших людей. Від перших «Буковинських Зустрічей» минуло тридцять п'ять років. Завдяки ентузіазму директора і засновника З.Ковальського «Буковинські Зустрічі» здобули міжнародний статус, і наразі вони проходять у п'яти країнах, де мешкають буковинці. Польща – Ястров'є і Піла (від кількох років також Дзержонюв і Лубань), румунський Кимпулунг-Молдовенеск, угорський Боньяд, словацькі Турчанські Тепліці та українські Чернівці гостинно приймають учасників фестивалю, захоплюючись культурою «інших», але водночас близьких народів, що об'єднують традиції співжиття на землях їхніх предків.

Цей міжнародний захід без кордонів спрямований на популяризацію та збереження культурних цінностей, що сприяють зміцненню національної ідентичності, відновленню традицій та поглибленню людських зв'язків. Фестиваль прославляє фольклор і об'єднує тих, хто підтримує міжкультурний діалог, шанує культурну спадщину, мову та цінує різноманіття. «Буковинські зустрічі» є також платформою для розвитку науки та поширення знань. З самого початку він супроводжується серією міжнародних наукових конференцій, а останнім часом включає також фестиваль науки. Фольклорний і науковий проекти взаємопов'язані. З одного боку, науковці як спостерігачі ідентифікують дослідницькі проблеми та бачать їх практичний вимір, а з іншого боку, учасники буковинського фольклору отримують користь із знань, які передаються їм через лекції, доповіді та менш офіційні зустрічі.

Література, фольклор, музика та театр займають важливе місце в житті поляків на Буковині і тісно пов'язані з польською мовою. Через літературу і фольклор передаються культурні традиції, цінності та світогляд польської громади.

Польські письменники і поети Буковини зробили значний вклад у розвиток польської літератури, створюючи твори, які відображають життя і

культуру регіону. Водночас польський фольклор Буковини багатий на народні пісні, легенди та казки, які збереглися завдяки передачі з покоління в покоління усною традицією.

Музика і танець також відіграють важливу роль у культурному житті буковинських поляків. Народні танці і пісні, виконувані польською мовою, є невід'ємною частиною культурних заходів і свят. Польські фольклорні колективи активно підтримують ці традиції, виступаючи як на місцевих, так і на міжнародних фестивалях.

Театр на Буковині також має свої традиції. Польські аматорські театральні групи ставлять вистави, які базуються на творах польських класиків, а також на місцевому фольклорі. Це допомагає підтримувати польську мову та культурну спадщину серед місцевої громади.

Отже, польська мова на Буковині не лише виконує роль засобу комунікації, але й є провідником культурної спадщини та традицій, сприяючи збереженню ідентичності польської громади в цьому регіоні.

3.2. Свята на Буковині на підтримку і розвиток польської мови

Мова є одним з основних і найбільш характерних елементів невидимої культурної спадщини. Вона завжди тісно пов'язана з культурою та суспільним життям, відкриваючи доступ до особливого людського світу [47, с.202].

Мова відіграє важливу роль у формуванні світосприйняття, є одним із засобів для розуміння його структури, зокрема соціальних поділів, а також допомагає людині створювати власний образ. Можна навіть говорити про творчу функцію мови у процесі осмислення реальності .

Одним із способів структурування часу є святкові дні. Саме свята є тимчасовими орієнтирами для людей, вони виконують роль культурного знака змінності часу, його відмінності від звичайного, повного праці дня. Свята функціонують як перерва у невинно течії звичайного часу. У

традиційній культурі свято і гра були необхідними доповненнями до праці, тому праця була частиною повсякденного життя, а свято стало знаком незвичайного часу. У традиційній культурі не існувала категорія вільного часу. Протилежністю часу праці, наповненого турботами про існування, був час, коли людина відмовлялася від буденних справ і зосереджувалася на чомусь іншому. В сучасному світі незвичайний час уже не має сакрального значення. Він часто перетворюється на просто вільний час, яким можна розпоряджатися на власний розсуд. Ці зміни пов'язані з новими підходами до організації праці та культурних змін, а також з процесами секуляризації.

Варто зазначити, що різниці у стилі життя мешканців впливали на характер святкувань. Наприклад, мешканці міст, переживають свята зовсім інакше, ніж мешканці сіл, які ведуть свої невеликі господарства разом із родинами. У цьому контексті з'явилися характерні постаті, предмети, тварини та рослини, а також дії, які відбуваються у специфічному для них просторі. Кожне свято несе в собі своє особливе значення та цінності, які зберігаються і передаються з покоління в покоління. У польській культурі щорічні обряди гармонійно поєднуються з астрономічними циклами та природними фазами вегетації.

Діяльність Радянського Союзу сприяло виникненню нових форм культури та нових сценаріїв, які символізували як включення особистостей у соціальні структури, так і їхнє виключення, а також зміни в соціальному статусі індивіда. Окрім традиційних релігійних обрядів, таких як хрещення, весілля та похорон, що проводилися за участю представників церковної ієрархії, стали популярними світські церемонії, зокрема урочиста реєстрація дітей, цивільний шлюб у державних органах (який місцеві жителі Північної Буковини називають «розписанням») і поховання, на яких присутніми були представники державної адміністрації [47, с.207].

У традиційній польській культурі релігія була тісно пов'язана з соціальним і економічним життям, становлячи невід'ємний елемент місцевої культури. Це явище називається інкультурацією релігії, що підкреслює, як

глибоко релігійні цінності та практики вкоренилися в повсякденному житті людей, формуючи їхні звичаї, обряди та соціальні взаємини [47, с.208].

Таке поєднання релігії з різними аспектами життя громади не тільки зміцнювало місцеву ідентичність, але й сприяло передачі традицій з покоління в покоління, що мало істотний вплив на розвиток культури та звичаїв у Польщі.

У традиційній польській культурі релігія була тісно пов'язана з соціальним і економічним життям, становлячи невід'ємний елемент місцевої культури. Таке поєднання релігії з різними аспектами життя громади не тільки зміцнювало місцеву ідентичність, але й сприяло передачі традицій з покоління в покоління, що мало істотний вплив на розвиток культури та звичаїв у Польщі.

На радянській частині Буковини єдиним храмом, де постійно проводилися богослужіння, залишався костел у Чернівцях. Інші святині були передані під світські потреби. Наприклад, костели у Сторожинці та Лужанах використовували як меблеві магазини, в Чернівцях єзуїтський костел став архівом, у Боянах у храмі зберігали сіль, у Чудеї організували столярний цех, а в Банилові над Сіретом облаштували спортивну залу. Деякі костели зазнали значної реконструкції та отримали нове призначення, як-от у Заставні.

Сьогодні на території регіону можна побачити чимало закинутих храмів, стан яких варіюється від часткових до серйозних руйнувань. Наприклад, костел Пресвятої Діви Марії у Будинці залишається однією з таких споруд. Після перебудови та повернення релігійного життя храм використовується лише раз на рік – 15 серпня, у свято Успіння Пресвятої Діви Марії. У цей день сюди приїжджають католики з усієї околиці та навіть з інших деканатів, щоб відсвяткувати храмове свято. Завдяки великій кількості учасників, серед яких значна частина – поляки, це свято займає вагомим місце у календарі щорічних свят польської громади північної Буковини [47, с.207].

На Буковині, коли настає час щорічних свят, все набирає особливого блиску. Кожен дім наповнюється радістю, а люди з'їжджаються з різних сторін, щоб разом святкувати. У повітрі витає аромат традиційних страв, а звуки колядок лунають у кожному селі. Це час, коли серця відкриваються, а спільні моменти створюють незабутні спогади. І нехай цей незвичайний час триває якнайдалі, приносячи радість і любов кожному з нас! [52].

На Буковині польська громада зберегла чимало своїх традиційних свят, які відзначаються щороку і мають велике значення для збереження національної ідентичності. Серед найважливіших свят – Різдво, Великдень, День Всіх Святих та День Незалежності Польщі.

Різдво є одним із найурочистіших і найулюбленіших свят серед поляків на Буковині. Передень Різдва, з самого ранку хлопці ходили «по палажничках». Доброю традицією вважається, що у Різдвяний святвечір першим до будинку має увійти чоловік, адже це приносить щастя. Тому цього дня чоловіків радо очікують у кожній оселі. Хлопці вітали господарів, дарували палажничку – «зелене деревце», а господиня дякувала їм за старання солодощами, яблуками, а заможні господарі навіть монетами. Потім тривали приготування до спільної святкової вечері. Прикрашали палажничку цукерками, яблуками, медяниками та навіть саморобними іграшками. На стіл під білу скатертину клали сіно, ставили дванадцять пісних страв, калач, мед і оплаток, пісні пироги з маком та навіть тарілку для несподіваного гостя. На святковому столі обов'язково мусили бути присутні дві особливі страви – це штрудель і книдлі. Штрудель – десерт із солодкою начинкою, який загорнувся в тонке тісто та зvipікався до золотистої скоринки. Книдлі – це традиційна польська страва, яку в селах готують із картоплі та грибів, надаючи їй характерного місцевого колориту. Вже зранку на Різдво мати приносить із криниці свіжу воду, шматочок хліба, заздалегідь відкладеного з різдвяного столу, змазує його медом, а у воду додає монету. Цією водою вмиваються всі члени родини. Вода символізує джерело життя, хліб – достаток, мед – красу, а монета – здоров'я. Це є добрим знаком на увесь рік:

усі будуть здоровими, гарними та житимуть у достатку. Вранці за святковим столом знову збирається вся родина, діляться оплатком, смакують різдвяні страви. Діти тим часом поспішають «по кропінню». З ялинових гілочок роблять малі вінички – «кропила», змочують їх у воді або снігу та, заходячи до будинку, віншують господарів і кроплять оселю. За це отримують винагороду.

Також важливою традицією є співання колядок, які передаються з покоління в покоління. До прикладу в Нижніх Петрівцях відбувається групове колядування після Святої Меси, в яке залучаються діти, молодь та дорослі, відоме як «братки». Братки (Bratkowie), або «старе братство» (bractwo stare) – це невелика група, що складається з п'яти-шести дорослих чоловіків, які співають костельні колядки та пасторальки. Старші, вони мають пріоритет і зобов'язані відвідати кожную католицьку родину в селі. Колядування починають молодші, відвідуючи спочатку будинки дівчат, а потім запрошуючи їх до себе. Після коляди йде частування, танці, і забави тривають до ранку. Колядування розпочинає «ка́лфа», який вирішує, скільки часу триватиме візит, і збирає пожертви для церкви. Калфа, дзвонячи, оголошує початок і кінець коляди в кожному будинку. Після завершення коляди братки збираються разом, рахують зібрані гроші та передають їх на потреби церкви [12].

Щедрий вечір, або Старий Новий рік, відзначається багатьма поляками на Буковині. Хоча це свято більше поширене серед українців, поляки також адаптували його, додаючи свої елементи, наприклад, співання різдвяних пісень та приготування особливих страв. Іншим поширеним на Буковині видом колядування є «chodzenie po сіосіu» – відвідування дитячими групами домівок на Новий Рік. Діти виголошують новорічні привітання, посипаючи підлогу пшеницею, вівсом, кукурудзою та ячменем водночас співаючи новорічні колядки, зокрема «Nowy Rok bieży», а також інші традиційні пісні. Цей звичай відображає важливість святкування Нового Року в культурних традиціях регіону, де переплітаються народні вірування та музичні практики.

Великдень – це ще одне важливе свято, яке поляки на Буковині святкують з великим розмахом. Перед Великоднем відзначають Вербну неділю та Страсний тиждень. У Вербну неділю, люди приносили святити вербові гілки – маленькі «кочанки», які потім використовуються в релігійних обрядах., як частиною святкових атрибутів. Вони виконують певні обряди, щоб забезпечити здоров'я і благополуччя, зокрема, бажають, щоб людина не хворіла, не слабшала і все було добре. Є також практика, коли маленькі «кочанки» використовуються для того, щоб уникнути ангіну, що також пов'язано з віруванням в їхні цілющі властивості. Після обряду кочанки кладуться вдома, а на Попільну середу їх спалюють у церкві, зібраний попіл використовується для посипання голови вірян, що є частиною релігійної практики цього дня. Свято Великденя проходить урочистим богослужінням та освяченням пасхальних страв у церквах. Особливе місце займає традиція «Święconka» – освячення кошика з їжею, яку потім вживають на святковому сніданку[12].

День Всіх Святих (1 листопада) та Свято померлих (2 листопада) – це день, коли поляки на Буковині вшановують пам'ять померлих. Традиційно люди відвідують кладовища, прикрашають могили своїх рідних квітами і запалюють свічки. Цей день символізує зв'язок між поколіннями і є важливою частиною польської культурної спадщини. У ніч на 1 листопада кожна могила перетворюється на символічне джерело світла. Тисячі свічок запалюють у цей час, для того, щоб вшанувати пам'ять тих, хто відійшов у вічність. У цей день (1 листопада), після Святої Меси, присвяченої Дню Всіх Святих, поляки проводять час на кладовищах, молячись за душі померлих. Саме так пояснюється походження традиції, пов'язаної з вшануванням пам'яті покійних. За словами етнічних поляків із Чернівецької області, могили, освітлені свічками, виглядають як ворота до потойбіччя, а хрести, огорнуті тремтливим світлом, стають символом вічного життя. Ця давня традиція, що триває століттями, уособлює відданість пам'яті про предків і небажання забути їх. Цього дня прийнято також давати милостиню в пам'ять

про покійних. У деяких селах поляки приносять на цвинтар солодощі чи випічку і роздають їх дітям, цим самим підтримуючи атмосферу духовності й добродійності.

На Буковині святкування польських релігійних і світських свят супроводжується багатим набором місцевих обрядів та звичаїв, які відрізняються від традицій на інших польських територіях через багатонаціональне середовище та взаємодію з іншими культурами. Наприклад святкування храмових свят є важливим елементом суспільного життя. На північній і південній Буковині вони не лише об'єднують громаду, але й слугують нагодою для релігійного спілкування, встановлення нових знайомств та підтримання родинних і дружніх зв'язків у межах католицької спільноти. Після богослужіння і зустрічей біля храму люди традиційно відвідують друзів чи родичів, які проживають у місці проведення свята.

Під час святкування весілля польські родини часто дотримуються традицій, які поєднують як релігійні обряди, так і світські елементи. Особливе значення має церемонія вінчання, а також святкові гуляння, які можуть тривати кілька днів і включають виконання народних пісень, танців, ігор. Унікальною особливістю фольклору чадецьких гуралів - є тайдани-пісенний жанр, весільних пісень. Проте їх виконували не тільки під час весілля, а й час різних видів сусідської допомоги, таких як сіяння льону або конопель, збирання врожаю кукурудзи, лущення кукурудзи, дряпання пир'я тощо. Окрім того, можна виділити тайдани, які виконували пастухи на луках під час випасу худоби [22].

Наприклад, Свято Івана Купала, яке зазвичай святкується українцями, також отримало популярність серед поляків на Буковині. Це свято відзначається стрибками через багаття, плетінням вінків і ворожінням, що додало колориту польським літнім святкуванням

Буковина, як багатонаціональний регіон, де мешкають українці, румуни, німці, євреї та інші етнічні групи, суттєво вплинула на святкові традиції поляків. Цей вплив помітний у способах святкування, обрядових

практиках, а також у кулінарних традиціях. Також польська кухня на Буковині зазнала впливу від сусідніх культур. На різдвяному столі поряд із традиційними польськими стравами, такими як бигос чи оселедець у маринаді, можна знайти й українські вареники чи румунські мамалигу та сармале.

Отже, святкові традиції поляків на Буковині відображають їхню багатонаціональну ідентичність, де польська мова і культура гармонійно поєднуються з елементами інших народів регіону.

ВИСНОВКИ

Поляки почали заселяти Буковину ще у XVIII столітті, активно інтегруючись у життя регіону та займаючись різноманітними професіями. Найчисельнішою групою серед них були ремісники та робітники. За чисельністю їх доповнювали майстри-рукодільники, купці й промисловці, а також селяни, зайняті в сільському господарстві. Меншу частку складала чиновники та представники вільних професій.

Після Другої світової війни значна частина польського населення переселилася до Польщі. Ті, хто все ж таки залишився на Буковині, зіткнулися з викликами життя в умовах комуністичних режимів. Можливість відкрито розмовляти рідною мовою та підтримувати традиційну культуру, зокрема релігійні обряди, з'явилася лише після падіння комунізму – внаслідок перебудови в Радянському Союзі та революційних змін у Румунії.

1990-ті роки стали періодом відродження польської громади на Буковині. Це був час, коли члени польської громади почали публічно виражати свою національну ідентичність. У цей період на Буковину почали активно приїжджати священники та викладачі з Польщі, їхня активна участь значно сприяла розвитку духовного та освітнього життя. Окрім того, посилювалися зв'язки поляків Буковини з їхньою історичною батьківщиною: організовувалися паломництва, участь у фольклорних фестивалях у Польщі, а також візити поляків на Буковину. Всі ці фактори створили умови для відновлення польської культури.

Відзначимо, що проаналізувавши зібрані дані, можна зробити висновок про існування кількох основних варіантів польської мови на Буковині. По-перше, можна говорити про польську мову на Буковині, яка є продовженням польської мови південно-східних Кресів. По-друге, виділяється гвара буковинських гуралів. Повсякденне життя поляків у змішаних громадах із переважанням українського та румунського населення призвело до змін у їхній мові. Внаслідок контактів з іншими мовами більшості, розмовна польська на Буковині набула низки фонетичних і граматичних рис. Однак

варто підкреслити, що, мешкаючи понад два століття в іншомовному середовищі, поляки змогли зберегти характерні риси польської мови та культури.

Польська мова на Буковині має значне мовне різноманіття. На її формування мало вплив сусідство з іншими мовами та повсякденні контакти з їхніми носіями. Тісні історичні зв'язки з Галичиною, а також значна міграція поляків із південно-східних галицьких територій, призвели до домінування у буковинському мовленні явищ, відомих у лінгвістичній літературі як характерні для південно-східного діалекту.

Важливу роль у збереженні мовної спадщини поляків Буковини відіграють організації, які об'єднують тих, хто себе ідентифікує з польською культурою. Це товариства, мистецькі колективи, групи підтримки та локальні парафіяльні громади, створені за ініціативою самих мешканців. Такі організації стають осередками польської культури, спрямованими на збереження традицій як між поколіннями, так і між різними соціальними групами.

Завдяки заходам, таким як декламаційні конкурси, наукові конференції, лекції, театральні вистави, видання періодичних журналів (наприклад, «Gazeta Polska Bukowiny»), а також урокам польської мови, мешканці Буковини зберігають зв'язок із польським словом у його різних формах – як усній, так і друкованій.

Хоча ця мова має здебільшого риси сучасної польської, яку використовують у Польщі, для збереження унікальних мовних рис, що формувалися на Буковині протягом століть, важливе значення має свідомість і підхід лідерів польських спільнот. Саме від їхнього бачення, чи визнають вони місцеві говірки важливою частиною культурної спадщини, залежить, чи будуть ці мовні особливості включені до переліку цінностей, які варто популяризувати.

Часто носії польської мови на Буковині, розуміючи її відмінність від літературної польської, відчувають невпевненість, коли їх просять говорити

своєю місцевою говіркою. У повсякденному житті ця мова використовується насамперед у родинно-сусідському колі, як засіб спілкування серед «своїх».

Однак сучасний розвиток технологій і потреба в контактах із ширшим колом людей можуть негативно вплинути на збереження цієї мовної традиції. Молодь дедалі частіше сприймає місцеві мовні особливості як зайвий баласт, що не приносить очевидної користі у глобалізованому світі.

Тому особливо важливим для міжпоколінної передачі та збереження престижу польської мови Буковини є ставлення до неї лідерів місцевих і регіональних громад. Їхня свідомість і дії здатні суттєво вплинути на майбутнє цієї унікальної мовної спадщини.

Дев'яності роки ХХ століття стали періодом, коли почали виникати різні соціальні організації, як у місті Чернівці, так і в малих селах, віддалених від центру. Прийняті правові норми сприяли розвитку етнічних меншин та дозволили полякам Буковини виражати свою ідентичність на основі власних уподобань і відчуттів. Це включає такі ініціативи, як освіта рідною мовою – через приватні заняття, мовні гуртки для людей різного віку, факультативні курси для дітей та молоді в школах, а також повне навчання польською мовою (до певного рівня) в державних навчальних закладах. Однак навіть у таких сприятливих умовах важливо не забувати про підтримку діалектної форми польської мови. Для збереження цієї мови необхідно вживати заходів щодо її популяризації серед молоді, зокрема шляхом її інтеграції в програми регіональної освіти та вивчення як частину знань про малу батьківщину.

Слід зазначити вагоме значення Церкви у мовній ситуації, вона виступає інтегруючим фактором для представників різних етнічних груп – це було в минулому, і зберігається й сьогодні. Часто парафії складаються з вірян різного етнічного походження. У таких випадках служби проводяться різними мовами, і це не заважає вірянам співпрацювати між собою. До сьогодні на Буковині живуть родини змішаного етнічного походження, які об'єднує спільна релігія (наприклад, на місцях зафіксовані польсько-німецькі,

польсько-вірменські, польсько-румунські та польсько-українські родинні зв'язки).

Польська мова нерозривно пов'язана з традиціями повсякденного життя. Мова має важливе значення та відіграє важливу роль в цих обрядах, виконуючи численні функції в контексті сімейних та сусідських стосунків. Допомагає формувати та підтримувати традиційне уявлення про світ; символічно створює образ реальності та передає міфічні події в соціальному контексті; служить для вираження почуттів. Мова є «провідником» у культурі та щоденному житті поляків на Буковині, вона має велике значення для розуміння світу поляків на Буковині з боку зовнішніх осіб (включаючи дослідників). Без розуміння мови, без її вивчення, важко говорити про повне усвідомлення реальності, яка є надзвичайно складною – це видно вже на рівні багатства мови, з її численними запозиченнями, творчими інноваціями в граматиці, фонетиці та флексії.

Підсумовуючи значення Церкви для мовної ситуації, слід підкреслити, що на багатонаціональній Буковині Церква завжди об'єднувала представників різних етнічних спільнот – це залишалось актуальним як у минулому, так і зараз. Часто парафії складаються з вірян різного етнічного походження. У таких випадках богослужіння проводяться кількома мовами, що не заважає парафіянам підтримувати спільну діяльність. На Буковині досі проживають етнічно змішані родини, об'єднані спільною вірою (наприклад, зафіксовані польсько-німецькі, польсько-вірменські, польсько-румунські та польсько-українські родинні зв'язки).

Зростання економічних міграцій поляків та зміна поколінь сприяють змінам у культурі та мові. Дуже часто смерть старших людей, які користуються польською мовою, призводить до зменшення її носіїв. Використання буковинської польської мови часто обмежується певними аспектами життя або особливими ситуаціями. Щоденна комунікація поляків на Буковині все частіше здійснюється через домінуючу в країні мову.

Польська мова на Буковині збереглася в складних політичних умовах. Польські меншини в Україні, як відомо, вважалися «п'ятою колоною» – небажаними та нелюбимими владою. Однак польська мова на Буковині залишалася живою завдяки її носіям. Окрім компактних груп польських гуралів Буковини, знання польської мови зберігають здебільшого старші люди. Ураховуючи ці та інші фактори, польська мова на Буковині – важливий елемент польської культурної спадщини, який має велике значення для ідентичності польської громади – перебуває під загрозою зникнення.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Антошкіна Л., Гадинко О., Красовська Г., Сигеда П., Сухомлинов О. Особливості буковинського пограниччя: історія культурного полілогу: монографія. Донецьк, 2010. 238 с.
2. Богайчук М. Література і мистецтво Буковини в іменах: Словник-довідник. Чернівці: Букрек, 2005. 312 с.
3. Буковина. Історичний нарис. Чернівці: Зелена Буковина, 1998. 416с.
4. Буковина: Історичний нарис / С. С. Костишин. Чернівці, 1998. 450 с.
5. Буковина як пограниччя культур. URL: https://odrozenie.org.ua/2003-6/konf/09_2006/krasowska.pdf (дата звернення 11.10.2024)
6. БЦВТ інформує громадськість про результати реалізації проекту: «Ідентичності прикордоння: досвід буковинської толерантності» URL: <http://buktolerance.com.ua/?p=3691> (дата звернення 11.09.2024)
7. Добржанський О., Марсіян М., Никирса М. Нації та народності Буковини у фондах Державного архіву Чернівецької області (1775-1940рр.). Чернівці: Золоті литаври, 2003. 172 с.
8. Запозичення з польської мови в буковинських говірках (на матеріалі говірки с. Южинець Кіцманського р-ну Чернівецької області) URL : https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5265/%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%BD%D0%B0%D0%BA%20%D0%9D.%2C%20%D0%A1%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA_%D0%94%D1%80%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%87.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 29.09.2024)
9. Жуковський А. Історія Буковини. Чернівці: Час, 1994. Ч.2. 224 с.
10. Карпенко Ю.В. Топонімія Буковини. К.: Наукова думка, 1973. 190 с.
11. Карпенко О.Ю. Топонімія гірських районів Чернівецької області. Чернівці: 1964. 71 с.

12. Легенди, міфи, розповіді та звичаї етносів Буковини
URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/Carte-BEST-UA.pdf> (дата звернення 29.10.2024)

13. Мультикультуралізм: теоретичні і практичні аспекти. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/drozhzhyna_multykulturalizm.pdf (дата звернення 15.10.2024)

14. На Буковині мешкають природні поліглоти - польські гуралі. URL: <https://acc.cv.ua/news/chernivtsi/na-bukovini-meshkayut-prirodni-poliglotti---polski-gurali-video-33595> (дата звернення 21.02.2024)

15. Павлюк О.М. Буковина. Визначні постаті (1774-1918). Чернівці: Золоті литаври, 2000. 252 с.

16. Пиндик Л. Феномен толерантності польських гуралі на Буковині. *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика : збірник наукових праць. Голова редколегії Н. В. Подлевська; відповідальна за випуск Н. М. Торчинська. Випуск п'ятнадцятий. Хмельницький, 2024. С.256-261.*

17. Пиндик Л. Особливості мультикультуралізму етнічних поляків на буковині *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика : збірник наукових праць. Голова редколегії Н. В. Подлевська; відповідальна за випуск Н. М. Торчинська. Випуск шістнадцятий. Хмельницький, 2024.*

18. Піддубний І.Буковина, її минуле й сучасне: суспільнополітичний нарис із малюнками і мапою Буковини. Чернівці: Зелена Буковина, 2005. 216 с.

19. Сухомлинов О. Буковина як пограниччя культур (в контексті інтеграційних процесів в Європі) *Bliżej siebie. Rumuni i Polacy w Europie. Historia i dzień dzisiejszy – Mai aproape unii de alții. Români și polonezi în Europa. Istorie și prezent. Suceava, 2006. С. 69 -77.*

20. Троян С. Міжнаціональні культурні процеси на Буковині і німецтво: розвиток через інтеграцію. *O Bukowinie razem czy oddzielnie* Pod red. K. Feleszki, Warszawa – Piła, 2000. 300 s.

21. Філіпчук В. Деякі аспекти історії поляків та українсько-польських стосунків на Буковині. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 1998. Вип.14. С. 84-99.

22. Чадецькі гуралі зі Старої Красношори: 220 років унікальної історії. URL <https://bukpolonia.cv.ua/index.php/uk/187-spilnota/553-chadetski-hurali-zi-staroi-krasnoshory-220-rokiv-unikalnoi-istorii> (дата звернення 12.02.2024)

23. Юзала Г. Фольклор чадецьких горян з Буковини. *Проблеми етномузикології*. 2021. Том 16. С. 87-98.

24. Biedrzycki E. Historia Polaków na Bukowinie. Kraków, 1973. 340 s.

25. Bożonarodzeniowe w Pietrowcach Dolnych URL : <https://bukpolonia.cv.ua/index.php/pl/polonia-bukowinska/186-bahatokulturalna-bukovyna/301-obyczaje-bozonarodzeniowe-w-pietrowcach-dolnych> (дата звернення 15.10.2024)

26. Bruja R., Krasowska H., Pokrzyńska M. (red.). Bukowina. Inni wśród Swoich. Warszawa – Zielona Góra – Piła, 2017. 341 s.

27. Bujak J. Wyboista droga oświaty polskiej na Bukowinie // Polacy z Bukowiny, ich losy i kultura – źródłem tożsamości narodowej. Żary, 2002, S. 131-141.

28. Bukowina jako wielokulturowa przestrzeń – w przeszłości i współcześnie URL : <https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/653cd9d2-91a4-4037-afa8-cf4a83e28c8e/content>(дата звернення 01.09.2024)

29. Gazeta Polska Nr 159-160 (740-741) czerwiec-lipiec 2020 URL : https://bukpolonia.cv.ua/images/gazetapolskabukowiny/2020/2020_N159-160.pdf (дата звернення 25.09.2024)

30. Gazeta Polska Nr 161 (742) sierpień 2020 URL : https://bukpolonia.cv.ua/images/gazetapolskabukowiny/2020/2020_N161.pdf (дата звернення 25.09.2024)

31. Gotkiewicz M. Szukamy krewnych na Bukowinie. Zaranie Śląskie, 1938. S. 273–284.
32. Górecki J. Wybrane wymiary postawy regionalistycznej Polaków ze Starej Huty i Piotrowiec Dolnych na północnej Bukowinie [w:] Machowski R., Rzętała M.(red.), *Z badań nad wpływem antropopresji na środowisko*. Prace Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego, nr 31, Sosnowiec 2004. t. 5 30 s.
33. Greń Z., Krasowska H. Słownik górali polskich na Bukowinie. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2008. 260 s.
34. Feleszko K. „Rumuni” czy „Słowacy”? Czyli droga Górali bukowińskich nad Gwdę. Rocznik Nadnotecki, 1993. 105s.
35. Feleszko K. Bukowina moja miłość. Język polski na Bukowinie karpackiej do 1945 roku, t. I. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2002. 190 s.
36. Feleszko K. Język polski na Bukowinie do roku 1945: Zarys problematyki. In J. Rieger (Ed.), *Studia nad polszczyzną kresową* (Vol. 6). Warszawa: “Semper.”, 1992.
37. Feleszko K. Bukowińskie Spotkania. Folder. – Jastrowie– Piła, 1996.
38. Feleszko K. O legendzie bukowińskiej – prozą (czyli kilka pojęć socjologicznych). Bukowina po stronie dialogu / Pod red. K. Feleszki. Sejny, 1999. 53 s.
39. Feleszko K., Molas J., Strutyński W.(ed.) Bukowina. Blaski i cienie “Europy w miniaturze“ [Bukowina. The Glows and Shadows of “Europe in Miniature“], Warszawa, 1995.
40. Feleszko K., Molas J. (red.) Bukowina. Wspólnota kultur i języków, Warszawa–Piła: Zakład Języków Słowiańskich Uniwersytetu Warszawskiego, Wojewódzki Ośrodek Kultury w Pile. 1992. 215s.
41. Feleszko K. Integracja językowa Polaków bukowińskich, w: Bukowina. Wspólnota kultur i języków, red. Kazimierz Feleszko i Jerzy Molas, Warszawa–Piła: Zakład Języków Słowiańskich Uniwersytetu Warszawskiego, Wojewódzki Ośrodek Kultury w Pile, 1992. S. 67–73.

42. Feleszko K. Tożsamość językowa, czyli: kto zasiedlił kilka wiosek Bukowiny?, w: Bukowina. Blaski i cienie „Europy w miniaturze”, red. Kazimierz Feleszko, Jerzy Molas i Władysław Strutyński, Warszawa: Energeia, 1995. s. 153–165.

43. Feleszko K. Śladem homo bucovinensis, w: Bukowina po stronie dialogu, red. Kazimierz Feleszko, Otwarte Regiony Europy Środkowo-Wschodniej, Sejny: Pogranicze, 1999. S. 4–6.

44. Kłoskowska A. Pogranicze kulturowe w perspektywie badań biograficznych. Inni wśród swoich. Red. naukowa W. Władyka. – Warszawa, 1994. 102 s.

45 Koseski A. W kręgu Bukowiny. O Bukowinie. Razem czy oddzielnie? Pod red. K. Feleszki. Warszawa-Piła, 2000. 420 s.

46. Kowalski Z., Krasowska H., Makar J., Strutyński W. (red.) Bukowina. Tradycje i współczesność, Piła–Czerniowce–Suczawa: Piłski Dom Kultury, Uniwersytet Narodowy im. Jurija Fedkowicza, Związek Polaków w Rumunii, Obwodowe Towarzystwo Kultury Polskiej im. A. Mickiewicza w Czerniowcach. 2006. 303s.

47. Krasowska H., Pokrzyńska M., Suchomłynow L., Świadectwo zanikającego dziedzictwa. Mowa polska na Bukowinie: Rumunia-Ukraina. Warszawa, 2018. 384 s.

48. Krasowska H. Górale polscy na Bukowinie karpackiej. Studium socjolingwistyczne i leksykalne. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2006. 343 s.

49. Krasowska H. Bukowina. Mała ojczyzna – Pietrowce Dolne. Pruszków, 2006. 210 s.

50. Krasowska H. Bukowina. Żywa historia kościoła – Жива історія костелу. Kraków, 2006. 230 s.

51. Krasowska H., Suchomłynow L. Relacyjność językowego i kulturowego pogranicza. Bukowina. Tradycje i współczesność. Piła-Czerniowce-Suczawa: Wyd. Związek Polaków w Rumunii, 2006. S.191-198.

52. Krasowska H. Kultura i język w tradycjach okresu Bożego Narodzenia w Pance na Północnej Bukowinie, [w:] *Język polski dawnych Kresów Wschodnich*, Pod red. Riegera J., , Warszawa 2006. t 3. S. 143-154.

53. Krasowska H., Suchomłynow L. Interferencja językowa jako jeden z aspektów przejawu pogranicza kultur (na przykładzie Bukowiny), „*Актуальні проблеми іноземної філології. Лінгвістика та літературознавство*”, t. 1, 2007. S. 55–59.

54. Krasowska H. Charakterystyka zasobu leksykalnego w polszczyźnie bukowińskiej, „*Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія*”. 2000. t. 83 s. 167–174.

55. Krasowska H. O pewnej specyfice słownictwa polskich górali na Bukowinie, w: *Świat ukryty w słowach, czyli o znaczeniu gramatycznym, leksykalnym i etymologicznym*, red. Ilona Generowicz, Elżbieta Kaczmarska i Ignacy Doliński, Warszawa: Instytut Sławistyki Zachodniej i Południowej Uniwersytetu Warszawskiego, 2009. s. 221–228.

56. Krasowska H. Bukowina. Żywa historia Kościoła. *Буковина. Жива історія Костелу, tłum. na jęz. ukr. Lech Aleksy Suchomłynow*. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce. 2006. 212s.

57. Krasowska H. Charakterystyka językowa polszczyzny bukowińskiej, w: Kazimierz Feleszko, *Bukowina moja miłość. Język polski na Bukowinie karpackiej do 1945 roku*. Słownik, red. Ewa Rzetelska-Feleszko, Warszawa: Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk (Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy). 2003. t. 2. S.17–42.

58. Krajewski F. Historia kościoła w Czerniowcach, maszynopis. Czerniowce. 1956. 340 s.

59. Kuczabińska J. I Regionalny Festyn Polskiego Folkloru i Pieśni Polskiej na Bukowinie. Czerniowce. Maszynopis. 1995. 7 s.

60. Kuczabińska J. Polonia bukowińska, maszynopis, Czerniowce, 1997.

61. Małecki M. Język polski na południe od Karpat (Spisz, Orawa, Czadeckie, wyspy językowe). Kraków: Gebethner i Wolff, 1938.

62. Migracje w skupiskach mniejszości polskiej na Bukowinie Północnej (obwód czerniowiecki na Ukrainie) w latach 1991–2013 na tle przemian etnicznych URL : <https://ruj.uj.edu.pl/bitstreams/d7479110-5d75-420a-a1f9-66c6165c42a0/download> (дата звернення 05.09.2024)

63. Osękowski C. Polacy z Bukowiny: Ich losy i kultura – źródłem tożsamości narodowej: Materiały z Międzynarodowego Sejmiku Krajoznawczego PTTK, Żary, 8–10 czerwca 2001 roku. Żary: Oddział Powiatu Żarskiego Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego. 2002. 199s.

64. Petraru M. Polacy na Bukowinie w latach 1775–1918: Z dziejów osadnictwa polskiego (A. Kaźmierczak, Trans.). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. 2004. 222s.

65. Pokrzyńska M. Bukowińczycy w Polsce: Socjologiczne studium rozwoju wspólnoty regionalnej. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego. 2010. 218s.

66. Polish Research on Bukovina URL : <https://codrulcosminului.usv.ro/article-3-vol-25-2-2019/>(дата звернення 02.10.2024)

67. Polonia Bukowińska. URL <https://bukpolonia.cv.ua/index.php/pl/polonia-bukowinska> (дата звернення 25.10.2024)

68. Skibiński W. Losy Polaków z Bukowiny. Zielona Góra. 1998. 181s.

69. Skowroński J. Bukowina ocalona od zapomnienia. Luban: Fundacja Bukowińska “Bratnia Pomoc” w Lubaniu. 2013.

70. Strutyński W. Kultura polska na obszarze bukowińskiego pogranicza: historia i dzień dzisiejszy. Kultura polska w życiu dzisiejszej Ukrainy. Kijów. 2000. 126 s.

71. Suchomłynow L. Mechanizmy bukowińskiego fenomenu kulturowego: historia i współczesność. *Blżej siebie. Polacy i Rumuni a historyczne i kulturowe dziedzictwo Europy, Materiały z symposium. Mai aproape unii de alții. Polonezii și*

românii raportați la patrimoniul istoric și cultural al Europei. Suceava, 2007. S. 46 -53.

72. Suchomłynow L., Krasowska H. Bukowina jako pogranicze kultur (w kontekście procesów integracyjnych w Europie). Aktualni problemy słowiańskiej filologii. Kyjw. 2006. 513 s.

73. W najnowszym Studiu Wschód o rodakach z ukraińskiej Bukowiny.
URL : <https://www.studiowschod.pl/artykuly/w-najnowszym-studio-wschod-o-rodakach-z-ukrainskiej-bukowiny/> (дата звернення 26.02.2024)